

Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta

Zuzana Sabolová

**Práva dieťaťa v pôsobnosti orgánov sociálno-právnej
ochrany detí**

Diplomová práca

Vedúci diplomovej práce:

Doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.

Katedra:

Katedra občianskeho práva

Dátum vypracovania práce (uzavretia rukopisu):

30.3.2009

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že som predkladanú diplomovú prácu vypracovala samostatne za použitia zdrojov a literatúry v nej uvedených.

V Prahe dňa 30.3.2009

.....
Zuzana Sabolová

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som sa chcela pod'akovať pani Doc. JUDr. Sente Radvanovej, CSc. za ochotu i cenné rady a pripomienky, ktoré mi poskytla pri spracovaní tejto diplomovej práce.

Obsah

Úvod	6
1. Historický vývoj sociálno-právnej ochrany detí	7
2. Právny rámec problematiky sociálno-právnej ochrany detí	11
2.1 Medzinárodnoprávne dokumenty	11
2.2 Listina základných práv a slobôd	13
2.3 Súvisiace právne predpisy	13
3. Rodina a jej význam pre dieťa	15
4. Sociálno-právna ochrana detí	16
4.1 Pojem sociálno-právna ochrana detí	16
4.2 Adresáti sociálno-právnej ochrany detí	17
4.3 Orgány zabezpečujúce sociálno-právnu ochranu detí	18
4.4 Zásady sociálno-právnej ochrany detí	19
4.5 Oznamovacia povinnosť	21
4.6 Pôsobnosť orgánov sociálno-právnej ochrany detí	24
4.6.1 Preventívna a poradenská činnosť	25
4.6.2 Opatrenia na ochranu detí	26
4.6.3 Starostlivosť o deti vyžadujúce zvýšenú pozornosť	28
4.6.4 Sociálno-právna ochrana vo vzťahu k cudzine	30
4.6.5 Komisia pre sociálno-právnu ochranu	31
4.6.6 Zariadenia sociálno-právnej ochrany	32
4.6.7 Poskytovanie sociálno-právnej ochrany poverenými osobami	35
4.7 Pôsobnosť orgánov sociálno-právnej ochrany detí na úsekoch iných právnych odvetví	37
4.7.1 Pôsobnosť orgánov sociálno-právnej ochrany detí na úseku trestného konania	37
4.7.2 Pôsobnosť orgánov sociálno-právnej ochrany detí na úseku priestupkového konania	39
4.7.3 Sociálno-právna ochrana detí na úseku pracovnej činnosti dieťaťa	40
5. Špeciálne úlohy orgánov sociálno-právnej ochrany detí v oblasti náhradnej výchovnej starostlivosti	41
5.1 Náhradná rodinná starostlivosť	41
5.1.1 Osvojenie	42

5.1.2	<i>Pestúnska starostlivosť</i>	43
5.1.2.1	<i>Pestúnska starostlivosť na prechodnú dobu</i>	45
5.1.3	<i>Sprostredkovanie osvojenia a pestúnskej starostlivosti</i>	47
5.1.3.1	<i>Evidencia a vyradenie z evidencie</i>	48
5.1.3.2	<i>Sprostredkovanie a prerušenie sprostredkovania</i>	49
5.1.3.3	<i>Sprostredkovanie osvojenia Úradom</i>	50
5.2	<i>Náhradná ústavná starostlivosť</i>	51
5.2.1	<i>Ústavná výchova</i>	51
5.2.2	<i>Ochranná výchova</i>	54
6.	Intervencia štátneho orgánu do výkonu práv rodičov a detí	55
6.1	<i>Obecne</i>	55
6.2	<i>Pozastavenie, obmedzenie a zbavenie rodičovskej zodpovednosti</i>	55
6.3	<i>Intervencia štátneho orgánu do výkonu rodičovskej zodpovednosti</i>	57
6.3.1	<i>Výchovné opatrenia</i>	57
6.3.2	<i>Zverenie dieťaťa do výchovy inej fyzickej osoby ako rodiča</i>	59
6.3.3	<i>Predbežné opatrenie podľa § 76a OSŘ a ďalšie predbežné opatrenia</i>	60
7.	Právna úprava sociálno-právnej ochrany detí na Slovensku	62
	Záver	64
	Zoznam použitej literatúry	66
	Zoznam skratiek	69
	Resumé	70

Úvod

Deti sú naša budúcnosť. Z tejto premisy je nutné vychádzať a jej podriaďovať akúkoľvek aktivitu štátu v oblasti ochrany detí. Na druhej strane, bolo by arogantné domnievať sa, že vládna politika dokáže zabezpečiť zdravý vývoj mladej generácie. To zmôže len fungujúca rodina, ktorá je pre dieťa prirodzeným výchovným a citovo vrelým prostredím. Nie všade a vždy však veci fungujú tak, ako majú. V okamihu, keď rodina prestáva plniť svoje funkcie, keď v extrémnych prípadoch nie je dieťaťu oporou, ale nočnou morou, štát môže a musí, v súlade s „princípom najlepšieho záujmu dieťaťa“ rázne zasiahnuť.

Sociálno-právna ochrana detí, predstavujúca významnú a zároveň veľmi citlivú verejnoprávnu oblasť práva, tak má v právnom poriadku Českej republiky svoje nezastupiteľné miesto. Jedná sa o problematiku vzhľadom na svoj obsah mimoriadne dôležitú a v každej modernej spoločnosti vysoko aktuálnu. A práve jej aktuálnosť, rovnako ako zaujímavosť a vysoká súčasná hodnota, je dôvodom, prečo som si ju zvolila ako tému svojej diplomovej práce.

V predkladanej práci podávam stručný prehľad najdôležitejších inštitútov ochrany detí, so zameraním sa na špecifickú činnosť nielen štátnych orgánov, ale aj súkromnoprávných subjektov pôsobiacich v tejto oblasti.

Koncepcne je moja diplomová práca, okrem úvodu a záveru, rozvrhnutá do siedmych, logicky na seba nadväzujúcich kapitol, v ktorých sa snažím ozrejmiť predmetnú tému. V prvej kapitole je podaný stručný prehľad historického vývoja sociálno-právnej ochrany detí, následne, v druhej kapitole, uvádzam najdôležitejšie právne pramene týkajúce sa vymedzenej problematiky. V tretej kapitole som sa pokúsila zachytiť rodinu, ako základnú spoločenskú bunku a jej význam pre dieťa. V štvrtej a piatej kapitole, ktoré predstavujú jadro mojej práce, sa venujem samotnému pojmu sociálno-právna ochrana detí, jej adresátom, zásadám, orgánom ju zabezpečujúcim, náhradnej rodinnej a ústavnej starostlivosti, ale hlavnú pozornosť venujem obsahu a formám činností orgánov sociálno-právnej ochrany detí, predovšetkým z pohľadu súčasnej právnej úpravy. Šiesta kapitola pojednáva o možných zásahoch štátnych orgánov do práv rodičov a detí a následne siedma podáva stručný exkurz do právnej úpravy na Slovensku.

1. Historický vývoj sociálno-právnej ochrany detí

Základy verejnej starostlivosti o deti vyšli u nás predovšetkým z dobrovoľnej občianskej činnosti, ktorá z pôvodne obmedzenej charitatívnej starostlivosti postupuje k modernej, premyslenej a organizovanej činnosti¹

V roku 1863 bol vydaný ríšsky zákon domovský č. 105 ríšskeho zákonníka, na ktorý nadväzoval zemský zákon chudinský (pre Čechy č. 59 z roku 1868), ktorým bol položený základ inštitucionalizovanej sociálno-právnej ochrany detí na území Českej republiky. Ochrana a starostlivosť podľa tohto zákona sa však týkala len detí, ktoré nemali rodičov a detí z najslabších sociálnych vrstiev, teda nesmerovala voči všetkým deťom.

Z uvedeného ríšskeho zákona domovského a na neho nadväzujúceho zemského zákona chudinského vyplývala povinnosť pre každú domovskú obec postarať sa o svojich obyvateľov a ich rodinu, teda aj o osirelé deti jej príslušníkov. To však viedlo k značnému finančnému zaťaženiu obcí, čo následne vyústilo do potreby reformovať stávajúcu verejnú starostlivosť a do snahy o jej presunutie na vyššie útvary verejnej správy. Čiastočným výsledkom tohto úsilia bol zákon č. 62 z roku 1901 ríšskeho zákonníka, ktorý umožnil vytvárať zemské sirotské fondy, z ktorých bola mesačne časť finančných prostriedkov poskytovaná obciam k zaopatreniu a výchove osirelých, opustených a zanedbaných detí.

Súčasne s chudinskou starostlivosťou sa rozvíjala aj činnosť dobrovoľníkov, ktorí sa zaoberali starostlivosťou o deti a mládež. Od roku 1904 sa začali formovať ich prvé skupiny, ktoré spolupracovali so samosprávnymi okresnými úradmi. Tieto zoskupenia dobrovoľníkov boli nazvané „Okresní komise pro péči o mládež“ a pomáhali úradom pri ochrane potrebných detí, starali sa o šatstvo, obuv a o stravovanie detí.

Pôvodne táto činnosť nebola ani organizovaná, ani prepojená – až v roku 1908 bola opäť z vôle dobrovoľníkov utvorená „Česká zemská komise pro péči o mládež při zemské školní radě“.² K vytvoreniu podobných komisií došlo aj na Morave a v Sliezsku.

V dôsledku prvej svetovej vojny došlo k prerušeniu vývoja sociálno-právnej ochrany detí. Po jej skončení zostalo státisíce vojnových sirôt, opustených detí bez zabezpečenia základných životných potrieb. To viedlo k väčšiemu zaangažovaniu vtedajších inštitúcií a

¹ Radvanová, S. – Zuklinová, M.: Kurs občianskeho práva – Inštituty rodinného práva.

1. vydání, Praha, C. H. Beck, 1999, str. 189

² tamtiež

dobrovoľníkov na riešení situácie, zakladali sa ďalšie ústavy ako pre siroty, opustené deti, tak pre deti zdravotne postihnuté a mravne narušené.

Sociálno-právna ochrana detí sa stala predmetom štátneho záujmu od počiatku vzniku samostatnej Československej republiky, ktorá nadviazala na predvojnové obdobie s jeho inštitúciami. Vznikali ministerstva ako samostatné ústredné orgány. Štát naďalej poveroval „komise pro péči o mládež“ úlohami v oblasti starostlivosti o deti, postupne sa však tieto komisie menili na orgány výkonné, ktoré dostali aj nový názov – „okresní péče o mládež“. Zemské komisie boli premenované na „Zemská ústředí péče o mládež“, ktoré plnili jednotiacu a koordinačnú funkciu.

Činnosť tzv. okresních péči bola pomerne široká, neobmedzovala sa len na sociálne potrebných, ale rozvíjala aj rôzne aktivity týkajúce sa prevencie a ochrany mládeže. Pomáhala tehotným ženám a matkám, predovšetkým slobodným, zaisťovala právnu ochranu a pomoc deťom nemanželským, sirotám, deťom z rozvedených manželstiev a jej pôsobnosť zahŕňovala aj poradenstvo pre voľbu povolania.

Spoločnosť v tomto období naďalej presadzovala názor, že rodinná starostlivosť je prioritná a verejná starostlivosť má slúžiť len ako jej doplnok.

Rozvoj sociálno-právnej ochrany detí bol prerušený rokom 1938, ale tzv. okresní péče o mládež a zemská ústředí pôsobila v obmedzenom rozsahu po celú dobu okupácie.

Ďalší vývoj ochrany detí bol poznamenaný zmenou spoločenských pomerov. Po vojne došlo k vytvoreniu nových inštitúcií a k ďalšiemu presunu právomocí – zákonom č. 48/1947 Zb., boli úlohy starostlivosti o mládež zverené zemským a okresným národným výborom, ktoré ich plnili prostredníctvom „Komisí péče o mládež při odděleních práce a sociální péče národních výborů“. V roku 1951 došlo k zrušeniu ministerstva práce a sociálnej starostlivosti, v dôsledku čoho boli úlohy starostlivosti o deti a mládež rozdelené medzi ministerstvo školstva, spravodlivosti, zdravotníctva, vnútra a Štátny úrad sociálneho zabezpečenia. V súlade s vývojom celej spoločnosti, aj do sociálno-právnej ochrany detí začali prenikať ideologické vplyvy a jej prioritným účelom sa stala riadna výchova detí v uvedomelých občanov pripravených svojou prácou prispievať ku prospechu spoločnosti. Tento účel bol dokonca deklarovaný zákonom č. 69/1952 Zb., o sociálno-právnej ochrane mládeže (v predchádzajúcom období bol používaný termín „péče o mládež“).

Následne, v zmysle tohto zákona a nariadenia ministra spravodlivosti č. 70/1952 Zb., boli pri vtedajších „ľudových súdoch“ zriadené úradovne ochrany mládeže, ktoré boli nástupcami

„Komisí péče o mládež národních výborů“ z rokov 1947 - 51. Ich úlohou bol výkon hromadného poručníctva a opatrovníctva, poskytovanie zvláštnej ochrany deťom, ktoré neboli v starostlivosti rodičov, činnosť poradná a pomocná a poskytovanie štátneho príspevku na úhradu osobných potrieb detí, o ktoré nebolo dostatočne postarané rodičmi. Tieto úradovne fungovali kvalitne - do určitej miery nadviazali na predchádzajúce skúsenosti a spolupráca so súdmi bola na dobrej úrovni.³

V roku 1956 boli úradovne ochrany mládeže zrušené a výkon sociálno-právnej ochrany mládeže bol opäť prenesený na národné výbory, ktoré v nasledujúcom období nejavili záujem o jej teoretický alebo praktický rozvoj. Úlohy sociálno-právnej ochrany vo vzťahu k cudzine zaisťovalo Ústredie pre medzinárodnoprávnu ochranu mládeže riadené Ministerstvom spravodlivosti.

Prijatím zákona č. 94/1963 Zb., o rodine, boli upravené zásahy štátnej moci do rodinných vzťahov zo strany súdov a národných výborov. Zvláštne predpisy o sociálno-právnej ochrane detí boli zrušené. Zároveň bolo prijaté vládne nariadenie č. 59/1964 Zb., o úlohách národných výborov pri starostlivosti o deti, ktorým sa stanovila pôsobnosť národných výborov jednotlivých stupňov na úseku starostlivosti o deti.

Nová legislatíva odštartovala rozvoj, záujem a iniciatívu v oblasti starostlivosti o deti. Sociálni pracovníci čoraz častejšie spolupracujú s odborníkmi a realizujú sa nové projekty a experimenty v oblasti náhradnej výchovy detí (Od roku 1973 bola legislatívne upravená aj pestúnska starostlivosť a to zákonom č. 50/1973 Zb., o pestúnskej starostlivosti v znení neskorších predpisov, čím sa značne rozšírili možnosti umiestňovania detí do náhradnej rodinnej starostlivosti. Tento zákon upravoval pestúnsku starostlivosť až do roku 2000).

Významné bolo znovuzriadenie ministerstva práce a sociálnych vecí v roku 1969, do ktorého pôsobnosti je sociálno-právna ochrana detí začlenená dodnes.

Následne však rok 1975 a s ním zákon č. 121/1975 Zb., o sociálnom zabezpečení spolu s tzv. republikovými zákonmi predstavoval svojím spôsobom nesprávny krok spočívajúci v zotretí hraníc medzi súkromnoprávnou úpravou rodinných vzťahov a normami verejného práva.

Totíž niektoré ustanovenia, týkajúce sa starostlivosti o rodinu a deti, sa ako predpis verejnoprávny stali vykonávacím predpisom pre niektoré ustanovenia predpisu

³ Radvanová, S. – Zuklinová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 1999, str. 191

súkromnoprávneho, totiž zákona o rodine.⁴ Zákon č. 121/1975 Zb., upravujúci sociálnu starostlivosť (péči) pre rôzne skupiny obyvateľov, tak do sociálnej starostlivosti (péče) zahrnul aj sociálno-právnu ochranu detí ako jednu zo služieb sociálnej starostlivosti.

Predpisy o sociálnom zabezpečení z roku 1988 aj naďalej prevzali úpravu sociálno-právnej ochrany detí ako službu sociálnej starostlivosti.

Významnou a vítanou zmenou bolo prijatie zákona č. 359/1999 Zb., o sociálno-právnej ochrane detí, ktorý vyčlenil sociálno-právnu ochranu detí zo sociálneho zabezpečenia a zakotvil ju ako samostatný systém ochrany práv detí.

Tento zákon správne reaguje na zvláštnu ochranu detí, ústavne zaručenú Listinou základných práv a slobôd, na medzinárodné zmluvy, ktorými je Česká republika viazaná, na nové javy, ktoré sa v spoločnosti objavili a na zapojenie neštátnych subjektov do výkonu sociálno-právnej ochrany detí, ktorá bola týmto zákonom sústredená do jedného uceleného, svojou povahou verejnoprávneho predpisu.

⁴ Radvanová, S. – Zuklinová, M.: Kurs občanského práva – Inštituty rodinného práva. 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 1999, str. 192

2. Právny rámec problematiky sociálno-právnej ochrany detí

Povinnosť štátu chrániť deti pred telesným, psychickým a sexuálnym násilím, chrániť ich zdravý vývoj a právom chránené a zaručené záujmy vyplývajúce pre Českú republiku z rady noriem ústavného a medzinárodného charakteru.

2.1 Medzinárodnoprávne dokumenty

Medzinárodné dokumenty (zmluvy) predstavujú dôležitý a nezastupiteľný prameň práva pojednávajúci o právach a postavení dieťaťa. Zmluvné štáty nimi na seba berú povinnosť dodržiavať záväzky vyplývajúce z ich ustanovení, čím prispievajú k vytvoreniu a udržaniu podmienok pre harmonický a zdravý vývoj dieťaťa.

Podľa článku 10 Ústavy Českej republiky, ktorý je všeobecnou inkorporačnou normou, vyhlásené medzinárodné zmluvy, ktoré boli ratifikované so súhlasom parlamentu, a ktorými je Česká republika viazaná, sú súčasťou právneho poriadku; ak stanoví medzinárodná zmluva niečo iné ako zákon, použije sa medzinárodná zmluva.

Práva detí sa na medzinárodnej úrovni začínajú formulovať už po prvej svetovej vojne.

V roku 1924 bola prijatá *Ženevská deklarácia* Spoločnosti národov proklamujúca základné detské práva. V roku 1959 prijala **Organizácia spojených národov** (ďalej „OSN“) *Deklaráciu práv dieťaťa*, ktorá zdôraznila, že medzinárodná ochrana dieťaťa je dôležitým cieľom medzinárodného spoločenstva.

Dňa 10. decembra 1948 vyhlásilo Valné zhromaždenie OSN *Všeobecnú deklaráciu ľudských práv*, ktorá v článku 25 odst. 2 priznáva materstvu a detstvu nárok na zvláštnu starostlivosť a ochranu.

Potreba zabezpečiť dieťaťu zvláštnu starostlivosť a ochranu je vyjadrená aj v *Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach* (predovšetkým v článkoch 23 a 24) a v *Medzinárodnom pakte o hospodárskych, sociálnych a kultúrnych právach* (predovšetkým v článku 10), ktoré boli vyhlásené na pôde OSN v roku 1966, a ktoré pre Českú republiku vstúpili v platnosť až v roku 1976.

V oblasti práv detí je nepochybne najdôležitejším dokumentom *Dohovor (Úmluva) o právach dieťaťa*, ktorý bol prijatý OSN v novembri 1989 v New Yorku a v platnosť vstúpil v septembri 1990. Pre Českú a Slovenskú Federatívnu Republiku vstúpil v platnosť v súlade so svojím článkom 49 odst. 2 dňom 6. februára 1991 (publikovaný pod č. 104/1991 Zb.).

Dohovor o právach dieťaťa spočíva na zásade „Troch P“: „provision“, zahrňujúca prežitie, vývoj a rozvoj detí, „protection“, alebo ochrana detí a „participation“, teda účasť detí na živote spoločnosti a ich právna subjektivita.

Dohovor o právach dieťaťa ukladá štátom mimo iné povinnosť pri všetkých činnostiach týkajúcich sa dieťaťa brať do úvahy plne a prednostne jeho záujmy (čl. 3). Dieťa, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory, má právo sa slobodne vyjadrovať ku všetkým záležitostiam, ktoré sa ho dotýkajú, pričom sa jeho názorom musí venovať patričná pozornosť odpovedajúca jeho veku a úrovni (čl. 12). Štát má dieťa chrániť pred násilím, zneužívaním a všetkými formami zlého zaobchádzania zo strany rodičov alebo iných osôb starajúcich sa o dieťa. Má zavádzať vhodné sociálne programy zamerané na prevenciu násillia a na pomoc jeho obetiam (čl. 19). Štát má poskytovať zvláštnu ochranu a pomoc dieťaťu zbavenému rodinného prostredia a má mu zabezpečiť vhodnú náhradnú rodinnou starostlivosť alebo v nutných prípadoch umiestniť v príslušnom zariadení (čl. 20).

Európsky systém ochrany ľudských práv začal byť vytváraný **Radou Európy** založenou v roku 1949.

Na Všeobecnú deklaráciu ľudských práv (ako nezáväzný právny dokument) nadväzuje *Európsky dohovor (úmluva) o ľudských právach a základných slobodách* (ďalej „Dohovor“), ktorý bol zjednaný 4. novembra 1952 v Ríme a pre Českú a Slovenskú Federatívnu Republiku vstúpil v platnosť dňa 18. marca 1992 (publikovaný pod č. 209/1992 Zb.).

Na práva detí a rodičov dopadajú predovšetkým článok 6 (právo na spravodlivý proces), článok 8 (právo na rešpektovanie rodinného a súkromného života) a článok 14 (zákaz diskriminácie).

Ďalšie, Českú republiku zaväzujúce európske dokumenty, ktoré sa zaoberajú právami a ochranou dieťaťa, sú *Európska sociálna charta* prijatá v roku 1961, *Európsky dohovor o osvojení* (1967), *Európsky dohovor o právnom postavení detí narodených mimo manželstva* (1975), *Európsky dohovor o uznávaní a výkone rozhodnutí o výchove detí a obnovení výchovy detí* (1980), *Európsky dohovor o výkone práv detí* (1996).

Pokiaľ ide o dokumenty prijaté na zasadaní **Haagskej konferencie o medzinárodnom práve súkromnom** stojí za zmienku aspoň *Dohovor o občianskoprávných aspektoch medzinárodných únosov detí* (1980) a *Dohovor o ochrane detí a spolupráci pri medzinárodnom osvojení* (1993).

2.2 Listina základných práv a slobôd

Samotná Ústava Českej republiky nevymedzuje katalóg ľudských práv, ale v článku 3 a článku 112 stanoví, že súčasťou ústavného poriadku je aj Listina základných práv a slobôd (ďalej len Listina), ktorá bola vyhlásená uznesením predsedníctva Českej národnej rady č.2/1993 Zb., v znení ústavného zákona č. 162/1998 Zb.

Ochranu detí Listina zaručuje jednak v ustanoveniach o základných ľudských právach a slobodách (z ktorých možno zmieniť napr.: právo na život, právo na nedotknuteľnosť osoby, na zachovanie ľudskej dôstojnosti, či právo na ochranu pred neoprávneným zasahovaním do súkromného a rodinného života) a jednak v ustanoveniach týkajúcich sa hospodárskych, sociálnych a kultúrnych práv, z ktorých najvýznamnejším je článok 32, zdôrazňujúci potrebu poskytnúť zvláštnu ochranu deťom a mladistvým a zakotvujúci rovnosť manželských a nemanželských detí. Tento článok taktiež výslovne stanoví, že starostlivosť o deti a ich výchovu je právom rodičov, avšak za podmienky, že ich rodičovské práva neboli obmedzené. Odlúčenie neplnoletých detí od rodičov proti ich vôli podmieňuje rovnako ako obmedzenie rodičovských práv rozhodnutím súdu na základe zákona.

Za zmienku stojí i článok 29 Listiny zaručujúci mladistvým zvláštnu ochranu v pracovných vzťahoch.

Jednotlivé zákony Českej republiky upravujú výkon vyššie uvedených práv v súlade s Listinou tak, aby sa každému dostalo deklarovaných práv.

2.3 Súvisiace právne predpisy

Ochrana dieťaťa, ktorá je širším pojmom ako sociálno-právna ochrana, tak zahŕňa ochranu rozsiahleho súboru práv a oprávnených záujmov dieťaťa, a je preto upravená v rôznych právnych odvetviach a v právnych predpisoch rôznej právnej sily.

Jedná sa predovšetkým o *Zákon o rodine* (č. 94/1963 Zb.) upravujúci v tejto súvislosti predovšetkým vzťahy medzi rodičmi a deťmi, rodičovskú zodpovednosť (vrátane jej obmedzenia, pozastavenia a zbavenia), vyživovaciu povinnosť, výchovné opatrenia, pestúnskou starostlivosťou, nariadenie ústavnej výchovy, určenie rodičovstva, osvojenie, poručníctvo a opatrovníctvo.

Zákon o sociálno-právnej ochrane detí (č. 359/1999 Zb.) je predpisom verejnoprávnej povahy sústreďujúcim úpravu sociálno-právnej ochrany detí do jedného normatívneho aktu. Upravuje opatrenia slúžiace k ochrane detí a konkretizuje náplň činnosti orgánov sociálno-právnej ochrany detí (bližšie vid' kapitola 4. Sociálno-právna ochrana detí).

Zákon o výkone ústavnej výchovy alebo ochrannej výchovy v školských zariadeniach a o preventívne výchovnej starostlivosti v školských zariadeniach (č. 109/2002 Zb.) spolu s *vyhláškou č. 438/2006 Zb.*, upravuje výkon ústavnej a ochrannej výchovy, práva a povinnosti detí umiestnených v náhradnej ústavnej starostlivosti, osôb zodpovedných za výchovu, práva a povinnosti ústavných zariadení.

Z ďalších zákonov na túto problematiku dopadajú predovšetkým: *Občiansky súdny poriadok - OSŘ (č. 99/1963 Zb.)*, *Správny poriadok (č. 500/2004 Zb.)*, *Zákon o súdnictve vo veciach mládeže (č. 218/2003 Zb.)* ako *lex specialis* k *Trestnému zákonu (č. 140/1961 Zb.)*, *Zákon o štátnej sociálnej podpore (č. 117/1995 Zb.)*, *Zákon o sociálnych službách (č. 108/2006 Zb.)* a ďalšie.

3. Rodina a jej význam pre dieťa

Rodina v poňatí sociologickom je tradičným prostredím utvárania a reprodukcie sociálnych vzťahov, sprostredkujúcim článkom medzi spoločenskými a individuálnymi záujmami, sociálnou skupinou formujúcou osobnosť človeka a jeho sociálny charakter a sociálnou skupinou chrániacou člena rodiny pred tlakmi spoločnosti. Rodinu možno charakterizovať ako skupinu osôb, ktoré sú navzájom spojené manželskými alebo príbuzenskými vzťahmi a spoločným spôsobom života.⁵ (Odpovedajúca legálna definícia pojmu rodina v českom práve neexistuje; nie je ani potrebná.)

Rodina teda ako základná spoločenská jednotka s radou biologických, ekonomických, sociálnych a psychologických funkcií plní v živote dieťaťa nenahraditeľnú úlohu v jeho telesnom, duševnom a sociálnom vývoji.

Je to práve rodina, ktorá poskytuje dieťaťu, ako slabšiemu členovi, zázemie, uspokojuje jeho potreby, ponúka mu pocit bezpečia, istoty a spolupatričnosti s ostatnými členmi a sprostredkuje dieťaťu základné sociálne skúsenosti. Každý jedinec má v nej určitú rolu, ktorá sa stáva súčasťou jeho identity.

Rodina je súčasne priestorom pre výchovu a socializáciu dieťaťa, kde sa formuje jeho osobnosť a sociálny charakter, kde nachádza príležitosť pre nadviazanie spoľahlivého citového vzťahu, ktorý je významnou emocionálnou skúsenosťou a modelom pre ďalšie medziľudské vzťahy. Orientuje ho na určité hodnoty, predáva mu vzorce chovania, sociálne schopnosti, skúsenosti, návyky, bez ktorých sa v dospelosti nezaobíde, a zároveň mu umožňuje overiť si reakcie okolia na jeho správanie.

Rodina je tak pre dieťa akýmsi „mikrosvetom“, ktorý ho všestranne pripravuje samostatne zvládať prekážky praktického života.

⁵ Hrušáková, M. - Králičová, Z.: České rodinné právo. 3. vydání, Brno, Masarykova univerzita, 2006, str. 8, 9

4. Sociálno-právna ochrana detí

Sociálno-právna ochrana detí je odvetvím verejného práva a ako taká má v Českej republike dlhoročnú tradíciu (bližšie vid' kapitola 1. Historický vývoj sociálno-právnej ochrany detí).

4.1 Pojem sociálno-právna ochrana detí

Sociálno-právna ochrana detí (ďalej len SPOD) vyplýva z povinnosti štátu chrániť deti pred telesným, psychickým a sexuálnym násilím, chrániť jeho vývoj a právom chránené záujmy.

Tento pojem má svoj pôvod síce v zákonoch, ktoré boli prijaté ešte pred rokom 1989, no najväčšiu zmenu v SPOD prinieslo prijatie zákona č. 359/1999 Zb., o sociálno-právnej ochrane detí, ktorý v § 1 stanoví, že SPOD sa rozumie predovšetkým

- a) ochrana práva dieťaťa na priaznivý vývoj a riadnu výchovu,
- b) ochrana oprávnených záujmov dieťaťa, vrátane ochrany jeho majetku,
- c) pôsobenie smerujúce k obnovení narušených funkcií rodiny.

Ochrana práv a oprávnených záujmov dieťaťa je súčasťou aj mnohých iných právnych predpisov (bližšie vid' podkapitola 2.3 Súvisiace právne predpisy), ktoré nie sú úpravou obsiahnutou v zákone o SPOD nijako dotknuté.

Rozlišujeme poskytovanie SPOD v *plnom rozsahu* a v *tzv. najnutnejšom rozsahu*.

Právny nárok na poskytnutie SPOD v *plnom rozsahu* majú deti, ktoré sú s územím Českej republiky trvalejšie a pevnejšie zviazané. Najčastejšie pôjde o deti s českým štátnym občianstvom, no zákon o SPOD vymedzuje aj iné, relatívne trvalé väzby k štátu (§ 2 odst. 2 zákona o SPOD).

Od tejto kategórie je potrebné odlišovať deti, ktorým je poskytovaná SPOD v obmedzenom rozsahu, *tzv. najnutnejšom* (Jedná sa o deti uvedené v § 2 odst. 3 zákona o SPOD, teda o deti, ktoré nie sú s územím republiky pevnejšie zviazané a zdržujú sa tu len prechodne). SPOD v *tzv. najnutnejšom rozsahu* sa týmto deťom poskytuje, pokiaľ sa ocitnú na území Českej republiky bez akejkoľvek starostlivosti alebo ak sú ich životy alebo priaznivý vývoj vážne ohrozené alebo narušené. Najnutnejším rozsahom SPOD mieni zákon o

SPOD opatrenia k ochrane života a zdravia a zaistenie uspokojovania základných potrieb v najnutnejšom rozsahu vrátane zdravotnej starostlivosti (§ 37 odst. 1).

4.2 Adresáti sociálno-právnej ochrany detí

Adresátmi SPOD sú deti ohrozené vo svojom telesnom, duševnom, mravnom či sociálnom vývoji, pričom pôvodcom tohto ohrozenia môže byť množstvo rozličných faktorov.

Deti sú mnohokrát vystavené týraniam (telesnému či psychickému), zneužívaniu a zanedbávaniu⁶ (všetky tieto negatívne javy sa v literatúre súhrnne pomenúvajú ako syndróm CAN - Child Abuse and Neglect) často zo strany svojich najbližších, ktorí by ich mali naopak chrániť, ocitajú sa bez akejkoľvek podpory, starostlivosti a prostriedkov k obžive, požívajú alkohol a návykové látky, páchajú, alebo je na nich páchaná trestná činnosť.

Zákon o SPOD v § 2 odst. 1 uvádza, že pre účely tohto zákona sa za dieťa pokladá nepľnoletá osoba⁷ a následne v odst. 2 a 3 vymedzuje okruh oprávnených detí, ktoré sú subjektmi SPOD buď v plnom alebo tzv. najnutnejšom rozsahu, v závislosti na ich vzťahu k územiu Českej republiky.

§ 6 zákona o SPOD demonštratívne vypočítava skupiny ohrozených detí, na ktoré sa SPOD orientuje. Ide predovšetkým o deti:

- ktorých rodičia zomreli alebo si neplnia povinnosti plynúce z rodičovskej zodpovednosti alebo nevykonávajú či zneužívajú práva plynúce z rodičovskej zodpovednosti
- ktoré vedú záhaľčivý alebo nemravný život spočívajúci predovšetkým v tom, že zanedbávajú školskú dochádzku, nepracujú, aj keď nemajú dostatočný zdroj obživy,

⁶ „Za týranie, zneužívanie a zanedbávanie dieťaťa považujeme: akékoľvek nenáhodné, preventabilné, vedomé (prípadne i nevedomé) konanie rodičov, vychovávateľov alebo inej osoby voči dieťaťu, ktoré je v danej spoločnosti neprijateľné alebo odmietané, a ktoré poškodzuje telesný, duševný i spoločenský stav a vývoj dieťaťa, prípadne spôsobuje jeho smrť“.

Viciánová, K.: Týranie, zneužívanie a zanedbávanie detí. Bratislava, JASPIS, 2000, str. 72

⁷ čl. 1 Dohovoru o právach dieťaťa stanoví: Pre účely tohto dohovoru sa dieťaťom rozumie, každá ľudská bytosť mladšia ako osemnásť rokov, pokiaľ podľa právneho poriadku, ktorý sa na dieťa vzťahuje, nie je pľnoletosť dosiahnutá skôr.

§ 8 odst. 2 zákona č. 40/1964 Zb., občiansky zákonník uvádza: Pľnoletosť sa nadobúda dovŕšením osemnásteho roku. Pred dosiahnutím tohto veku sa pľnoletosť nadobúda len uzavretím manželstva. Takto nadobudnutá pľnoletosť sa nestráca ani zánikom manželstva ani vyhlásením manželstva za neplatné.

požívajú alkohol alebo návykové látky, živia sa prostitúciou, spáchali trestný čin alebo, ak ide o deti mladšie ako pätnásť rokov, spáchali čin, ktorý by inak bol trestným činom, opakovane alebo sústavne páchajú priestupky alebo inak ohrozujú občianske súžitie

- ktoré sa opakovane dopúšťajú úteku od rodičov alebo iných fyzických alebo právnických osôb zodpovedných za výchovu dieťaťa
- na ktorých bol spáchaný trestný čin ohrozujúci život, zdravie, ich ľudskú dôstojnosť, mravný vývoj alebo majetok, alebo je podozrenie zo spáchania takéhoto činu
- ktoré sú žiadateľmi o azyl odlúčenými od svojich rodičov, poprípade iných osôb zodpovedných za ich výchovu

pokiaľ tieto skutočnosti trvajú po takú dobu alebo sú takej intenzity, že nepriaznivo ovplyvňujú vývoj detí alebo sú alebo môžu byť príčinou nepriaznivého vývoja detí.

Práve tu sa k slovu dostáva štát, ktorého orgány sú povinné v takýchto prípadoch zasiahnuť a chrániť najslabších členov spoločnosti – deti.

4.3 Orgány zabezpečujúce sociálno-právnu ochranu detí

Orgány sociálno-právnej ochrany detí riešia (často v spolupráci s inými štátnymi orgánmi či neštátnymi organizáciami alebo inštitúciami zaoberajúcimi sa ochranou detí) zložité situácie, v ktorých sa adresáti SPOD, teda ohrozené deti, ocitnú. Cieľom ich činností a aktivít (bližšie popísaných v nasledujúcich kapitolách a podkapitolách) je predovšetkým blaho takto ohrozeného dieťaťa, zahŕňajúce najmä priaznivý telesný, duševný a citový vývoj, pokiaľ možno v jeho prirodzenom výchovnom prostredí – rodine.

Podľa § 4 odst. 1 zákona o SPOD, sociálno-právnu ochranu detí zabezpečujú orgány sociálno-právnej ochrany detí (ďalej len OSPOD), ktorými sú:

- krajské úrady,
- obecné úrady obcí s rozšírenou pôsobnosťou,
- obecné úrady
- Ministerstvo práce a sociálnych vecí (ako ústredný orgán štátnej správy),

- Úrad pre medzinárodno-právnu ochranu detí (ako správny úrad s celoštátnou pôsobnosťou, podriadený Ministerstvu práce a sociálnych vecí, so sídlom v Brne poskytuje SPOD vo vzťahu k cudzine)

Všetky tieto OSPOD sú štátne orgány, vykonávajúce štátnu správu na úseku SPOD.

Od OSPOD je nutné odlišovať subjekty, ktoré síce sociálno-právnu ochranu taktiež poskytujú, ale nie sú štátnymi orgánmi, nie sú OSPOD. Jedná sa o (§ 4 odst. 2 zákona o SPOD):

- obce v samostatnej pôsobnosti,
- kraje v samostatnej pôsobnosti,
- komisie pre sociálno-právnu ochranu detí (komisia je zriaďovaná starostom obce s rozšírenou pôsobnosťou ako zvláštny orgán obce)
- ďalšie právnické a fyzické osoby, ak sú výkonom sociálno-právnej ochrany detí poverené (tzv. poverené osoby).

V prípade týchto subjektov hovoríme o tzv. výkone SPOD inými subjektmi.

4.4 Zásady sociálno-právnej ochrany detí

Základným princípom, na ktorom je zákon o SPOD postavený, je zodpovednosť štátu za zaistenie ochrany dieťaťa a starostlivosti o dieťa, ktorá je nevyhnutná pre všestranné blaho dieťaťa, a to pri súčasnom rešpektovaní zákonných práv rodičov.⁸

Zásady SPOD tak predstavujú najdôležitejšie princípy, ktoré ovládajú SPOD, a ktoré v spojitosti s ďalšími ustanoveniami zaisťujú ochranu práv a oprávnených záujmov dieťaťa.

Základné zásady SPOD sú explicitne formulované v samotnom zákone č. 359/1999 Zb., o SPOD, v druhej časti (v §5 až §9).

Prvoradým hľadiskom SPOD je v súlade s Dohovorom o právach dieťaťa (1989) *záujem a blaho dieťaťa*. Preto každá činnosť, všetky opatrenia a rozhodnutia kompetentných orgánov týkajúce sa dieťaťa musia byť vopred pomeriavané týmto princípom pri súčasnom

⁸ Dôvodová správa k zákonu č. 134/2006 Zb. ktorým sa mení zákon č.359/1999 Zb., o sociálno-právnej ochrane detí, v znení neskorších predpisov a ďalšie súvisiace predpisy

rešpektovaní práv a povinností jeho rodičov, zákonných zástupcov alebo iných jednotlivcov právne za neho zodpovedných. Jedine tak je možné zabezpečiť zdravý a harmonický vývoj detí.⁹

Aby bola činnosť OSPOD efektívna, je nevyhnutné zasiahnuť v prospech ohrozeného dieťaťa včas a primerane nastaným okolnostiam.

K tomu má napomáhať tzv. *obecné oznamovacie oprávnenie osôb* umožňujúce každému upozorniť rodičov na poruchové správanie ich detí a zároveň oprávňujúce každého upozorniť OSPOD na porušenie povinností alebo zneužitie práv vyplývajúcich z rodičovskej zodpovednosti, na skutočnosť, že rodičia nemôžu plniť povinnosti vyplývajúce z rodičovskej zodpovednosti alebo na skutočnosti, z ktorých možno usudzovať, že dieťaťu by mala byť poskytnutá sociálno-právna ochrana.

Zákon o SPOD tak zakotvuje oprávnenie jednotlivcov oznamovať skutočnosti nasvedčujúce negatívnemu jednaniu osôb voči neplnoletým deťom¹⁰, čo následne vedie k povinnému prešetreniu takéhoto oznámenia OSPOD, a v praxi napomáha kompetentným orgánom vyhľadávať ohrozené deti a včas zasiahnuť.

K naplneniu účelu ochrany práv dieťaťa pamätá zákon o SPOD aj na dieťa samotné, ako subjekt SPOD, keď mu priznáva určité oprávnenia.

Dieťa samo má *právo požiadať* OSPOD a ďalšie subjekty, ktorým prislúcha ochrana práv dieťaťa, *o pomoc* pri ochrane svojho života a ďalších svojich práv, pričom tieto subjekty sú povinné mu odpovedajúcu pomoc poskytnúť. Dieťa tak môže učiniť aj bez vedomia rodičov alebo iných osôb zodpovedných za jeho výchovu.

⁹ čl. 3 Dohovoru o právach dieťaťa stanoví: 1. Záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, nech už uskutočňovanej verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi.

2. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou dohovoru, sa zaväzujú zabezpečiť dieťaťu takú ochranu a starostlivosť, aká je nevyhnutná pre jeho blaho, pričom berú ohľad na práva a povinnosti jeho rodičov, zákonných zástupcov alebo iných jednotlivcov právne za neho zodpovedných, a robia pre to všetky potrebné zákonodarné a správne opatrenia.

3. Štáty, ktoré sú zmluvnou stranou dohovoru, zabezpečia, aby inštitúcie, služby a zariadenia zodpovedné za starostlivosť a ochranu detí zodpovedali štandardom stanoveným kompetentnými úradmi, najmä v oblastiach bezpečnosti a ochrany zdravia, počtu a vhodnosti svojho personálu, ako aj kompetentného dozoru.

¹⁰ Pokiaľ toto jednanie dosahuje intenzity trestného činu, je potrebné upozorniť na *oznamovaciu povinnosť* podľa trestného zákona. Každý kto sa hodnoverným spôsobom dozvie, že iný spáchal trestný čin týrania zverenej osoby a takýto čin neoznámí bezodkladne štátnemu zástupcovi alebo policajnému orgánu, dopustí sa tým trestného činu neoznámia trestného činu (§ 168 TZ).

Dieťa, ktoré je schopné formulovať svoje vlastné názory má „*právo byť vypočuté*“ – má právo sa slobodne vyjadrovať pri prejednávaní všetkých záležitostí, ktoré sa ho dotýkajú, a to aj bez prítomnosti rodičov alebo iných za neho zodpovedných osôb. Týmto vyjadreniam sa venuje náležitá pozornosť odpovedajúca jeho veku a rozumovej vyspelosti. Pri svojej činnosti berie OSPOD do úvahy aj prania a pocity dieťaťa s prihliadnutím k jeho veku a vývoju tak, aby nedošlo k ohrozeniu alebo narušeniu jeho citového a psychického vývoja.

Dieťa, ktoré je schopné s ohľadom na svoj vek a rozumovú vyspelosť posúdiť dosah a význam rozhodnutia vyplývajúceho zo súdneho alebo správneho konania, ktorého je účastníkom, alebo ak ide o iné rozhodnutie vzťahujúce sa k jeho osobe, *dostane* od OSPOD *informácie o všetkých závažných skutočnostiach* týkajúcich sa jeho osoby.

Týmto komplexom oprávnení je „podľa môjho názoru správne, zákonodarcom zdôraznená povaha dieťaťa ako subjektu SPOD, ktorého názory a pocity majú váhu a sú príslušnými orgánmi náležite zohľadňované.

Predchádzajúcej zásade korešponduje *právo rodiča alebo inej osoby zodpovednej za výchovu dieťaťa požiadať o pomoc* pri výkone svojich práv a povinností. Svoju žiadosť pritom adresuje OSPOD, štátnym orgánom, ktorým taktiež prislúcha ochrana práv dieťaťa podľa zvláštnych právnych predpisov, poprípade povereným osobám; tieto orgány sú povinné mu v odpovedajúcom rozsahu pomoc poskytnúť.

4.5 Oznamovacia povinnosť

Základným predpokladom včasného a účinného poskytnutia SPOD je to, že sa príslušný subjekt o tejto potrebe vôbec dozvie. Právny poriadok teda musí OSPOD poskytovať jasné právne prostriedky k získaniu týchto informácií.

Okrem vlastných poznatkov preto právny poriadok vytvára mechanizmus oznamovacích práv a povinností, ktorých spoločným účelom je zaistiť dostatočné a včasné informácie. Tieto oznamovacie práva a povinnosti vyplývajú ako zo zákona o SPOD, tak aj z rady iných právnych predpisov.¹¹

Obecné oznamovacie oprávnenie osôb (bližšie vid' 4.4 Zásady sociálno-právnej ochrany detí).

¹¹Špeciánová, Š.: Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí. Praha, Linde, 2005, str. 6, 7

Pri poskytovaní SPOD rozlišujeme oznamovacie povinnosti iných subjektov voči OSPOD a oznamovacie povinnosti OSPOD voči iným subjektom.

Z oznamovacích povinností iných subjektov voči OSPOD je nutné spomenúť aspoň niektoré.

Zákon o SPOD v § 10 odst. 4 upravuje *všeobecnú oznamovaciu povinnosť* pre štátne orgány, poverené osoby, školy, školské a zdravotnícke zariadenia, poprípade ďalšie zariadenia určené pre deti, ktoré sú povinné oznámiť obecnému úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou skutočnosti nasvedčujúce tomu, že ide o deti na ktoré sa SPOD predovšetkým zameriava (teda ohrozené deti), a to bezodkladne potom, kedy sa o takejto skutočnosti dozvedia. Pri plnení tejto povinnosti sa nemožno dovolávať povinnosti zachovávať mlčanlivosť podľa zvláštnych predpisov – napr. povinnosť zdravotníkov zachovávať mlčanlivosť podľa zákona č. 20/1966 Zb., o starostlivosti (péči) o zdravie ľudu.

Zmyslom tohto ustanovenia je predchádzať pôsobeniu nepriaznivých vplyvov na deti a prijímať včas potrebné preventívne opatrenia či zabezpečiť odpovedajúcu pomoc predovšetkým deťom týraným a zneužívaným. Ustanovenie § 10 odst. 4 zákona o SPOD je vo vzťahu k právnym predpisom z iných právnych odvetví ustanovením zvláštnym, ktorého účelom je v zmysle § 5 zákona o SPOD činiť všetkými inštitúciami a orgánmi všetko pre blaho dieťaťa.¹²

Ustanovenie § 53 zákona o SPOD ukladá štátnym orgánom, zamestnávateľom, ďalším právnickým osobám najmä školám, školským a zdravotníckym zariadeniam, iným podobným zariadeniam a tiež fyzickým osobám pokiaľ sú zriaďovateľmi škôl a ďalších zariadení a povereným osobám *povinnosť zdeliť na výzvu OSPOD bezplatne údaje potrebné pre poskytnutie SPOD*, alebo pre účely rozhodovania o vydaní poverenia, ak tomu nebráni zvláštny predpis. Na povinnosť mlčanlivosti podľa zvláštneho predpisu sa nemožno odvolávať, ak majú byť zdelené údaje o podozrení z týrania, zneužívania dieťaťa alebo zo zanedbávania starostlivosti oň.

Táto povinnosť je konkrétnejšia vo vzťahu k všeobecnej oznamovacej povinnosti a zväčša sa týka prípadov, keď OSPOD už o ohrozenom dieťati vie, avšak vyžaduje podrobnejšie informácie pre spresnenie prvotného zistenia a pre zvolenie adekvátneho opatrenia.

¹² Novotná, V. - Burdová, E.: Zákon o sociálne-právni ochrane detí – komentár. 3. aktualizované a doplnené vydání, Praha, Linde, 2007, str. 35, 36

Zákon o SPOD ukladá ďalšiu oznamovaciu *povinnosť zdravotníckemu zariadeniu*, ktoré je povinné pri ošetrovaní úrazu dieťaťa, v prípade podozrenia z týrania, zneužívania dieťaťa alebo zo zanedbávania starostlivosti o dieťa zaistiť zaznamenanie úrazu. Záznam o vzniku úrazu je povinná podať osoba sprevádzajúca dieťa alebo dieťa samo, ak sa dostavilo k ošetrovaniu úrazu bez sprievodu inej osoby, a ak je to možné s ohľadom na jeho vek a rozumovú vyspelosť.

V zázname je osoba sprevádzajúca dieťa povinná uviesť, ako k úrazu došlo (rovnakú povinnosť má aj dieťa, pokiaľ samo vyplňuje tento záznam).¹³

Zdravotnícke zariadenie je povinné záznam o vzniku úrazu zaslať obecnému úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou. Miestna príslušnosť tohto úradu sa riadi miestom sídla zdravotníckeho zariadenia. Ak nemá dieťa v obvode tohto obecného úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou trvalý pobyt, zašle tento úrad záznam o úraze dieťaťa obecnému úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou, v ktorého obvode má dieťa trvalý pobyt.

Táto oznamovacia povinnosť však zdravotníckemu zariadeniu nezbavuje oznamovacej povinnosti podľa trestného zákona.

Špecifickú oznamovaciu povinnosť má zdravotnícke zariadenie, ktoré je povinné bezodkladne oznámiť obecnému úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou, že matka po narodení dieťa opustila a zanechala ho v zdravotníckom zariadení.

Od tohto oznámenia sa odvodzuje potreba včasného riešenia ďalších pomerov dieťaťa, spravidla zverením do pestúnskej starostlivosti na prechodnú dobu, do pestúnskej starostlivosti alebo osvojením, čomu predchádza rada správnych a súdnych úkonov.¹⁴

Pri prejednávaní zákona o SPOD neprešiel návrh na prístupenie dát z databáz zdravotných poisťovní, ktoré by nasvedčovali týraniu, zneužívaniu alebo zanedbávaniu starostlivosti. Šlo by o platby za ošetrovanie opakovaných zlomenín, pomliaždenín, podvýživu.

Odporcovia argumentovali tým, že táto myšlienka je ťažko realizovateľná a za postačujúcu považovali oznamovaciu povinnosť lekárov a zdravotníckych zariadení.

¹³ Ak zdravotnícke zariadenie zistí, že charakter zranení nezodpovedá popisu úrazu uvedeného sprevádzajúcou osobou, poprípade dieťaťom, túto skutočnosť v zázname uvedie. V prípade, že sprevádzajúca osoba, poprípade dieťa, odmietne záznam podať, vyznačí zdravotníckemu zariadeniu túto skutočnosť v zázname. V praxi pôjde najčastejšie o záznamy zaistené praktickými lekármi pre deti a dorast.

¹⁴ Novotná, V. - Burdová, E.: Zákon o sociálne-právnej ochrane detí – komentár. 3. aktualizované a doplnené vydání, Praha, Linde, 2007, str. 37, 38

Sociálni pracovníci sú povinní reagovať na každé oznámenie, vec náležite prešetriť, vyhodnotiť, a následne zvoliť opatrenie primerané závažnosti situácie s ohľadom na najlepší záujem dieťaťa, poprípade upovedomiť príslušné orgány.

Zákon o SPOD zakotvuje na druhej strane aj určité *oznamovacie povinnosti samotných OSPOD voči iným* v zákone taxatívne vymedzeným *subjektom*, ktorým sú OSPOD povinné poskytovať stanovené údaje.

Oprávnenými subjektmi sú tak najčastejšie súdy, správne úrady, orgány činné v trestnom konaní, orgány sociálneho zabezpečenia, ktorým OSPOD poskytuje údaje v rozsahu, ktorý zodpovedá potrebám pred nimi prejednávanej záležitosti.

Deje sa tak na základe žiadosti oprávneného subjektu adresovanej príslušnému OSPOD, v ktorej je špecifikované konanie (řízení), pre ktoré sa potrebné údaje vyžadujú. V praxi následne sociálny pracovník najčastejšie vypracuje písomnú správu, v ktorej sú tieto informácie uvedené.

Vo vzťahu k ochrane ohrozených detí je významná úprava, podľa ktorej je OSPOD povinný oznamovať orgánom činným v trestnom konaní skutočnosti nasvedčujúce tomu, že na dieťati bol spáchaný trestný čin, alebo že dieťa bolo použité k spáchaniu trestného činu, poprípade že medzi rodičmi alebo inými osobami zodpovednými za výchovu dochádza k násiliu.

Oznamovacia povinnosť OSPOD voči iným subjektom predstavuje zákonné prelomenie zásady mlčanlivosti, ku ktorej sú zamestnanci OSPOD povinný, a to aj po skončení pracovného pomeru.

4.6 Pôsobnosť orgánov sociálno-právnej ochrany detí

4.6.1 Preventívna a poradenská činnosť

Preventívna a poradenská činnosť je dôležitá a nevyhnutná zložka činnosti OSPOD, ktorej účelom je vytvoriť také podmienky, aby nebolo nutné poskytovať SPOD v invazívnejších formách.

V rámci prevencie na poli SPOD sa zdôrazňuje neformálne, osobné a diferencované pôsobenie na deti a ich rodičov, ďalej vyhľadávanie detí, u ktorých možno určité problémy predpokladať alebo už existujú, sledovanie problémov a poskytovanie včasnej pomoci. Jedine

deťom a rodinám s deťmi, o ktorých má správny úrad vedomosť, je možné účinne a včas pomôcť.¹⁵

V duchu zásady, je lepšie problémom predchádzať, ako ich následne riešiť, OSPOD (konkrétne obecný úrad) vyhľadáva a nadväzuje kontakt s ohrozenými deťmi (tzv. sociálna depistáž), pôsobí na rodičov, aby plnili povinnosti vyplývajúce z rodičovskej zodpovednosti, prejednáva s nimi odstránenie nedostatkov vo výchove a s dieťaťom nedostatky v jeho správaní, aby toto správanie nebolo dôvodom pre prijímanie výchovných opatrení či podávanie návrhov napr. na ústavnú výchovu. Pokiaľ potrebujú pomoc, ktorá presahuje rámec pôsobnosti OSPOD, je tento orgán povinný túto pomoc sprostredkovať (napr. pri uplatňovaní nároku na rôzne sociálne dávky, na výživné a pod.). Obecný úrad taktiež sleduje, či detí nenavštevujú priestory, podniky ohrozujúce jeho vývoj a výchovu, ako sú herne, hostince, diskotéky, kde sa ponúkajú alebo užívajú alkoholické nápoje či návykové látky vedúce k závislosti.

Súčasťou prevenčných opatrení je aj povinnosť obcí a krajov v samostatnej pôsobnosti, aby vytvárali podmienky pre kultúrnu, športovú, záujmovú a vzdelávaciu činnosť detí, čo by umožnilo vyplniť ich voľný čas prospešnou aktivitou, ktorá by ich odvieďla od nežiaducich činností, nevhodnej spoločnosti a zabránila by, aby sa z nich stali „deti ulice“.

Veľmi dôležitá je taktiež poradenská činnosť, ktorej ťažisko spočíva na obecných úradoch obcí s rozšírenou pôsobnosťou.

V rámci SPOD sa jedná najmä o poradenstvo formou „pomoci“, kedy sociálny pracovník pomáha klientovi zorientovať sa v oblasti, ktorej nerozumie, a s ktorou nemá žiadne skúsenosti (napr. sa môže jednáť o oblasť dávok štátnej sociálnej podpory, dávok pomoci v hmotnej núdzi, o podávanie prihlášok na školy).

Zákon o SPOD poradenstvo orientuje nielen na pomoc deťom, ale tiež na pomoc rodičom a iným osobám zodpovedným za výchovu. Najčastejšie spočíva v poskytovaní alebo sprostredkovaní odbornej pomoci pri riešení problémov týkajúcich sa starostlivosti o dieťa, jeho výchovy, vzdelávania.

Okrem individuálnej sociálnej práce môžu OSPOD organizovať v rámci poradenskej činnosti aj prednášky, kurzy, víkendové pobyty so zameraním na rôzne skupiny potrebných osôb (napr. deti experimentujúce s drogami; tehotné ženy, ktoré nemajú základné informácie

¹⁵ Westphalová, L.: Možnosti zásahů státu do práv rodičů a dětí – poskytování sociálně-právní ochrany. Právo a rodina, č. 7/2007

o starostlivosti o dieťa útleho veku; deti zo sociálne potrebných alebo dysfunkčných rodín).

V oblasti preventívnej a poradenskej činnosti majú nezastupiteľné postavenie neštátne neziskové subjekty ponúkajúce rôznorodé aktivity a služby (ktoré v praxi často sprostredkováva sociálny pracovník). Niektoré z týchto aktivít sú viazané na zariadenie, ktoré služby poskytuje (azylové domy), iné sa vykonávajú v blízkosti domovov rodín (denné centrá), poprípade sa poskytujú priamo v domácom prostredí rodiny, ktorá pomoc potrebuje (sociálna, terénna asistencia v prípade sanácie rodiny).

Významná je aj možnosť obcí a krajov, ktoré si k preventívnej, poradenskej i ďalšej činnosti môžu zriaďovať zariadenia sociálno-právnej ochrany, konkrétne:

- zariadenie odborného poradenstva pre starostlivosť o deti (zameriava sa na riešenie rodinných, výchovných a medzigeneračných problémov).
OSPOD môže správnym rozhodnutím uložiť rodičom povinnosť navštíviť takéto zariadenie, ak dieťa nevyhnutne potrebuje odbornú poradenskú pomoc a rodič mu ju napriek predchádzajúcemu doporučeniu nezaistil
- zariadenie sociálno-výchovnej činnosti (ponúka deťom voľnočasové aktivity)
- výchovno-rekreačné tábory pre deti (organizujú sa v čase školských prázdnin na žiadosť alebo so súhlasom zákonných zástupcov, za určitý poplatok)

4.6.2 Opatrenia na ochranu detí

Opatrenia sociálno-právnej ochrany sú hierarchicky usporiadané vo vnútorne previazaný celok umožňujúci voľbu nástrojov podľa konkrétnej situácie, v ktorej sa dieťa nachádza.¹⁶

Do kompetencie OSPOD (v oblasti opatrení na ochranu detí), obzvlášť obecného úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou náleží mnoho úloh, ktoré pre neho plynú nielen zo zákona o SPOD, ale aj mnohých iných, predovšetkým zákona o rodine a občianskeho súdneho poriadku.

Ich spoločným menovateľom sú blaho a oprávnený záujem dieťaťa na priaznivý vývoj.

Bezprostredný kontakt obecných úradov obcí s rozšírenou pôsobnosťou s problémami výchovy a starostlivosti o deti, ich konkrétne poznatky o rodinnej situácii umožňujú, aby

¹⁶ Dôvodová správa k zákonu č. 359/1999 Zb., o sociálno-právnej ochrane detí

tento úrad podával súdu návrhy na závažné rozhodnutia, ktorých účelom je predovšetkým ochrana dieťaťa.

Jedná sa tak o návrh súdu na obmedzenie alebo zbavenie rodičovskej zodpovednosti alebo pozastavenie jej výkonu, ktorý môže vo verejnom záujme podať aj štátny zástupca. Podmienky tohto zásahu do výkonu rodičovských práv a povinností, ktorý môže nastať výhradne na základe rozhodnutia súdu, sú vymedzené zákonom o rodine (§ 44).

Pokiaľ OSPOD návrh obmedzujúci alebo pozastavujúci rodičovskú zodpovednosť podal, a súd skutočne rodičovskej zodpovednosti rodiča zbavil, obmedzil ju alebo pozastavil jej výkon, má OSPOD povinnosť sledovať, či tieto opatrenia viedli k náprave a má taktiež možnosť, ak sa tak stalo, podávať súdu návrhy na zrušenie týchto opatrení a obnovenie rodičovskej zodpovednosti.

Podobné postavenie má OSPOD vo vzťahu k ústavnej výchove dieťaťa. Tu môže obecný úrad obce s rozšírenou pôsobnosťou podávať súdu návrhy na nariadenie, predĺženie alebo zrušenie ústavnej výchovy (rovnako tak návrhy na zverenie dieťaťa do starostlivosti zariadenia pre deti vyžadujúce okamžitú pomoc, na predĺženie a na zrušenie tohto zverenia).

Vždy je nutné vziať do úvahy všetky okolnosti prípadu a vplyv ústavnej výchovy na dieťa, ktorá predstavuje veľmi závažný zásah do jeho života, dochádza k zmene výchovného prostredia a k zásadnej zmene režimu dieťaťa. Preto musí byť tak intenzívna intervencia do života dieťaťa len krajným riešením, keď žiadne z iných miernejších opatrení nevedlo k náprave jeho správania alebo sa nepodarilo riešiť jeho životnú situáciu iným spôsobom.

Významnú úlohu plní obecný úrad obce s rozšírenou pôsobnosťou v súvislosti s osvojením. Je totiž orgánom, ktorý podáva súdu návrh na rozhodnutie o tom, že rodičia neprejavujú záujem o svoje dieťa (bližšie podmienky stanoví zákon o rodine; jedná sa o určenie tzv. kvalifikovaného nezáujmu rodičov).

Cieľom tohto postupu je zabezpečiť osvojenie za čo najpriaznivejších podmienok.

Obecný úrad obce s rozšírenou pôsobnosťou je však oprávnený podávať súdu aj iné návrhy na rozhodnutie a to podľa ďalších právnych predpisov (napr. predbežné opatrenie – bližšie viď 6.3.3 Predbežné opatrenie podľa § 76a občianskeho súdneho poriadku a ďalšie predbežné opatrenia).

Obecný úrad alebo súd (nie však obecný úrad obce s rozšírenou pôsobnosťou) rozhoduje

o výchovných opatreniach, ktoré mení alebo ruší ten z nich, ktorý ich učinil (bližšie vid' 6.3.1 Výchovné opatrenia).

Procesný predpis, občiansky súdny poriadok, v ustanovení § 178 stanoví, že súd vybavuje podnety a upozornenia fyzických a právnických osôb ohľadne nepľnoletého a činí vhodné opatrenia, na čo nadväzuje zákon o SPOD, keď v § 14 stanoví obecnému úradu povinnosť tieto podnety podávať. O vhodnosti a účelnosti navrhnutých alebo zamýšľaných opatrení súd spravidla zistí názor orgánu vykonávajúceho sociálnoprávnu ochranu detí, ktorý je oboznámený s pomermi.

Do opatrení na ochranu detí patrí aj povinnosť obecného úradu zabezpečiť dieťaťu neodkladnú starostlivosť v prípade, že sa ocitne bez starostlivosti primeranej jeho veku (úmrtie rodičov, hospitalizácia rodičov), pričom spravidla dáva prednosť príbuzným. O vykonanom opatrení informuje obecný úrad obce s rozšírenou pôsobnosťou, ktorý posúdi, či sú dostatočne zaistené práva dieťaťa a uspokojované ďalšie potreby, alebo či sú potrebné ďalšie opatrenia smerujúce k jeho ochrane (či je potrebné podať návrh na predbežné opatrenie, návrh na ustanovenie opatrovníka alebo poručníka, poprípade na ústavnú výchovu).

Takto bude obecný úrad riešiť situáciu dieťaťa, u ktorého je pravdepodobný návrat do rodinného prostredia, a vykonané opatrenie slúžilo k ochrane dieťaťa, ktoré sa ocitlo v prechodnom ohrození vplyvom náhlej rodinnej udalosti. Spravidla sa nejedná o tak závažnú rodinnú situáciu či situáciu v živote dieťaťa a je potrebné riešiť len akútnu potrebu zaistiť starostlivosť dieťaťu, o ktoré sa momentálne nemôže postarať rodič či iná osoba zodpovedná za výchovu.¹⁷

Z ďalších opatrení na ochranu dieťaťa možno spomenúť výkon funkcie opatrovníka alebo poručníka, podávanie vyjadrení súdu ohľadom zverenia dieťaťa do pestúnskej starostlivosti alebo ohľadom osvojenia príslušným OSPOD.

4.6.3 Starostlivosť o deti vyžadujúce zvýšenú pozornosť

Určité rizikové skupiny detí (§ 6) potrebujú zvýšenú pozornosť nielen svojho okolia, ale celej spoločnosti.

Už len samotný fakt dospievania prispieva vo veľkej miere k ich rizikovosti a k možnosti skĺznuť na nesprávne chodníčky, a keď sa k tomu pridružia ďalšie faktory ako záškoláctvo, úteky z domu, návykové látky či páchanie trestnej činnosti je nutné zapojiť k ich ochrane

¹⁷ Špeciánová, Š.: Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí. Praha, Linde, 2005, str. 41

nielen prirodzené okolie, ale zákon o SPOD ukladá túto povinnosť všetkým obecným úradom a obecným úradom obcí s rozšírenou pôsobnosťou, pričom ich vzájomná spolupráca s ďalšími subjektmi, do ktorých kompetencie starostlivosť o detí náleží, je nevyhnutná.

Na vzniku kriminality a ďalších sociálne patologických javov ma nepochybne vplyv, ako deti využívajú svoj voľný čas. V niektorých prípadoch vzhľadom k zamestnanosti oboch rodičov zostávajú mnohé deti počas dňa bez dohľadu a kontroly. Táto situácia je najviac viditeľná na sídliskách a ďalších husto osídlených lokalitách, kde sa skupiny detí túlajú a z nudy ničia cudzí majetok, schádzajú sa v bytoch alebo iných priestoroch, kde experimentujú s drogami alebo v sexuálnej oblasti. Nie je ojedinelé, že sa zapájajú do rôznych sekt, extrémistických hnutí, a že samé alebo v skupinách páchajú previnenia alebo priestupky alebo sa stávajú obeťami trestných činov. Preto zákon o SPOD ukladá povinnosť vyhľadávať a chrániť takéto deti rôznymi spôsobmi a formami prevencie. Zmyslom uložených povinností v § 31 a § 32 obecným úradom a obecným úradom obcí s rozšírenou pôsobnosťou je prijímať v oblastiach možného ohrozenia detí také opatrenia, aby k ohrozeniu a narušeniu detí nedochádzalo, a pokiaľ k tomu dôjde, pracovať s deťmi a ich rodičmi alebo osobami zodpovednými za ich výchovu tak, aby sa predišlo ďalším nepriaznivým dôsledkom a učinila sa vhodná náprava.¹⁸

Preto sa zamestnancom zaradeným do obecných úradov a najmä kurátorom pre mládež, ktorí predovšetkým plnia úlohy stanovené v § 31 až § 34 zákona o SPOD, ukladá v § 32 odst. 3 pôsobiť osobne, voliť účinné prostriedky pôsobenia na deti podľa povahy poruchy správania dieťaťa a jeho sociálneho postavenia, a ak je to účelné riešiť ich tam, kde sa dieťa zdržuje.

Významnou je preto v tejto oblasti snaha o vyplnenie voľného času rizikových detí, kedy sa im ponúkajú rôzne programy a projekty s ohľadom na ich záujmy a schopnosti, čím sa do značnej miery predchádza pôsobeniu negatívnych vplyvov na ich správanie (ide napr. o záujmové krúžky, zriaďovanie športových ihrísk, skate parkov).

Neopomenuteľná je taktiež aktivita OSPOD na úseku trestného a priestupkového konania (bližšie viď 4.7.1 Pôsobnosť orgánov sociálno-právnej ochrany detí na úseku trestného konania a 4.7.2 Pôsobnosť orgánov sociálno-právnej ochrany detí na úseku priestupkového konania) a spolupráca s väznicou, v ktorej je mladistvý vo výkone väzby alebo výkone trestu odňatia slobody. Zákon o SPOD stanoví zamestnancom obce s rozšírenou pôsobnosťou zaradeným do obecného úradu povinnosť pravidelne, aspoň jedenkrát za tri mesiace, dieťa navštíviť a prediskutovať s ním jeho problémy.

¹⁸ Novotná, V. - Burdová, E.: Zákon o sociálno-právnej ochrane detí – komentár. 3. aktualizované a doplnené vydání, Praha, Linde, 2007, str. 152

4.6.4 Sociálno-právna ochrana vo vzťahu k cudzine

SPOD vo vzťahu k cudzine zabezpečuje Úrad pre medzinárodno-právnu ochranu detí ako jeden z OSPOD (ďalej len Úrad; jedná sa o správny úrad s celoštátnou pôsobnosťou, podriadený Ministerstvu práce a sociálnych vecí, so sídlom v Brne). Jeho právomoci a povinnosti sú upravené zákonom o SPOD, ktorý taktiež vymedzuje okruh detí, na ktoré sa vzťahuje pôsobnosť Úradu.

Ustanovenie § 35 vymedzuje kompetencie tohto Úradu, ktorý plní mnoho významných úloh vyplývajúcich nielen zo zákona o SPOD, ale aj z medzinárodných zmlúv zaväzujúcich Českú republiku.

Z týchto kompetencií možno zmieniť funkciu prijímacieho a odosielajúceho orgánu, funkciu ústredného orgánu pri vykonávaní medzinárodných zmlúv, či funkciu opatrovníka dieťaťa pri poskytovaní SPOD vo vzťahu k cudzine (tu však môže Úrad, predovšetkým z dôvodu hospodárnosti, využiť inštitút tzv. dožiadania a požiadať obecný úrad obce s rozšírenou pôsobnosťou, v ktorého obvode je vec prejednávaná, o zastúpenie dieťaťa).

Z ďalších činností zaisťovaných Úradom možno spomenúť: vyžiadavanie správ o pomeroch detí, sprostredkovanie zaslania osobných dokladov a iných listín do cudziny a opatrovanie obdobných dokladov a listín z cudziny. Pri týchto aktivitách je nutná spolupráca so štátnymi orgánmi alebo inými organizáciami cudzieho štátu podobnými Úradu.

K zabezpečeniu týchto činností je stanovená významná výnimka z inak pevne stanoveného režimu poskytovania osobných údajov do zahraničia podľa zákona č. 101/2000 Zb., o ochrane osobných údajov a o zmene niektorých zákonov, v znení neskorších predpisov. K odovzdaniu alebo odovzdávaniu osobných údajov Úradom do iných štátov sa nevyžaduje povolenie Úradu na ochranu osobných údajov.¹⁹

Medzi najrozsiahlejšie agendy Úradu patrí *činnosť smerujúca k zabezpečeniu plnenia vyživovacej povinnosti* (v jej rámci pomáha Úrad pátrať po rodičoch dieťaťa, pokiaľ rodičia alebo jeden z nich žije v zahraničí, zisťovať majetkové a zárobkové pomery pre stanovenie výživného, sprostredkováva podávanie návrhov smerujúcich k zabezpečeniu plnenia vyživovacej povinnosti, a to najmä návrhov na úpravu vyživovacej povinnosti, výchovy a určenie otcovstva) a *úlohy vyplývajúce zo sprostredkovania osvojenia českých detí do cudziny a cudzích detí do Českej republiky* (ktoré vyplývajú zo zákona o SPOD, ďalších

¹⁹ Špeciánová, Š.: Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí. Praha, Linde nakladatelství s.r.o., 2005, str. 59

zákonov a medzinárodných dohovorov), kde dáva súhlas k osvojeniu dieťaťa do cudziny, rozhoduje o zverení dieťaťa do starostlivosti budúcich osvojiteľov, a zisťuje, v akom sociálnom prostredí a v akých rodinných pomeroch dieťa žije.

Zákon o SPOD stanoví postup pri zaistovaní návratu detí nachádzajúcich sa v cudzine bez sprievodu rodiča či inej za výchovu zodpovednej osoby (ide pritom o deti uvedené v § 2 odst. 2, ktorým sa poskytuje SPOD v plnom rozsahu).

Zastupiteľský úrad Českej republiky na území cudzieho štátu, ktorý je zároveň povinný zaistiť aj samotný návrat dieťaťa na naše územie, musí oznámiť obecnému úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou alebo ministerstvu práce a sociálnych vecí, pokiaľ nie je známe miesto trvalého pobytu dieťaťa na území Českej republiky, že sa na území tohto cudzieho štátu bez sprievodu rodiča alebo inej osoby zodpovednej za výchovu nachádza dieťa, ktorému je nutné poskytnúť ochranu.

Zákon o SPOD následne vypočítava subjekty, ktoré sú povinné dieťa prevziať po jeho návrate na územie Českej republiky.

4.6.5 Komisia pre sociálno-právnu ochranu

Komisia pre sociálno-právnu ochranu (ďalej len Komisia), ako zvláštny orgán obce, poskytuje v prenesenej pôsobnosti pre správny obvod príslušnej obce s rozšírenou pôsobnosťou SPOD, ako subjekt odlišný od OSPOD (hovoríme o tzv. výkone SPOD inými subjektmi).

Komisiu zriaďuje starosta obce s rozšírenou pôsobnosťou povinne, nielen podľa svojej úvahy, na základe ustanovenia § 38 odst. 1 zákona o SPOD a ustanovenia § 106 odst. 1 zákona o obciach.

Rozsah jej pôsobností je priamo určený zákonom o SPOD a nemožno ho rozširovať nad rámec tohto zákona.

Komisia koordinuje výkon SPOD na území správneho obvodu obce s rozšírenou pôsobnosťou (pozoruje, upozorňuje na eventuálne nedostatky, popr. činí obecnejšie závery, ktoré sú podkladom pre prijatie potrebných opatrení), vydáva poverenie k zriaďovaniu výchovno-rekreačných táborov a rovnako rozhoduje o jeho odňatí, ďalej navrhuje a posudzuje predložené sociálno-preventívne programy na ochranu týraných, zneužívaných a zanedbávaných detí a zaistuje prejednanie jednotlivých prípadov v komisii, za účelom navrhnutia opatrení k účinnej pomoci dieťaťu a rodine (môže tak urobiť na základe vlastného

rozboru konkrétnych kazuistik, na základe výskumu iných subjektov alebo dlhodobých praktických skúseností oddelenia SPOD príslušného obecného úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou). Komisia taktiež odporúča vykonať opatrenia, ktoré by mali byť uskutočnené v oblasti ochrany detí pred sociálno-patologickými javmi, pripravuje programy starostlivosti o problémové skupiny detí a na žiadosť tajomníka obecného úradu nestranné posudzuje jednotlivé prípady výkonu SPOD a vydáva k nim stanoviská.

Zloženie Komisie má svojou odbornosťou garantovať jej efektívne fungovanie. Preto členmi by mali byť osoby, ktoré spolupôsobia pri SPOD, predovšetkým sociálny a pedagogický pracovníci, psychológovia, zástupcovia poverených osôb, občianskych združení a cirkví. Zákon o SPOD umožnil prizvať k jednaniu Komisie aj sudcu, štátneho zástupcu a ďalších osôb, čím fakticky rozšíril činnosť komisie.

4.6.6 Zariadenia sociálno-právnej ochrany

Obce a kraje na základe zákona v samostatnej pôsobnosti, a fyzické alebo právnické osoby na základe krajským úradom udeleného poverenia (tzv. poverené osoby) a v jeho rozsahu môžu zriaďovať a prevádzkovať zariadenie sociálno-právnej ochrany.

- Konkrétne sa jedná o:
1. Zariadenia odborného poradenstva pre starostlivosť o deti
 2. Zariadenia sociálno-výchovnej činnosti
 3. Zariadenia pre deti vyžadujúce okamžitú pomoc
 4. Výchovno-rekreačné tábory pre deti
 5. Zariadenia pre výkon pestúnskej starostlivosti

1. Zariadenia odborného poradenstva pre starostlivosť o deti (napr. občianske poradne, rodinné, psychologické poradne) poskytujú rodičom alebo iným osobám zodpovedným za starostlivosť o dieťa rady týkajúce sa výchovy a výživy, pomáhajú im pri riešení rozličných rodinných, sociálnych či medzigeneračných problémov. Preto je nevyhnutné aby v týchto zariadeniach pôsobil kvalifikovaný personál zaručujúci kvalitné poradenské služby.

Významné je aj poradenstvo pre rodičov zdravotne postihnutých detí, vďaka ktorému si osvojujú znalosti a zručnosti nevyhnutné pri ich každodennej starostlivosti o takto hendikepovaného jedinca.

Súčasťou odborného poradenstva je taktiež pomoc v zorientovaní sa v podmienkach pre niektorú z foriem náhradnej rodinnej starostlivosti osobám, ktoré o tom uvažujú.²⁰

2. Zariadenia sociálno-výchovnej činnosti sú určené predovšetkým pre ohrozené (rizikové) deti (§ 6 odst. 1 zákona o SPOD), ktoré vyžadujú zvláštnu pozornosť. Zameriavaním sa na prospešné využívanie voľného času týchto detí plnia dotyčné zariadenia (ktoré sú predovšetkým klubovej povahy) významnú úlohu v sociálnej prevencii (§ 10 odst. 2 zákona o SPOD ukladá obciam a krajom v samostatnej pôsobnosti vytvárať predpoklady pre kultúrnu, športovú, záujmovú činnosť detí).

3. Zariadenia pre deti vyžadujúce okamžitú pomoc poskytujú ochranu a pomoc deťom, ktoré sa ocitli bez akejkoľvek starostlivosti (napr. v dôsledku úmrtia rodičov, ich náhle hospitalizácie), ktorých život alebo priaznivý vývoj je vážne ohrozený, taktiež deťom, ktoré sa ocitli bez starostlivosti primeranej ich veku či deťom telesne alebo duševne týraným alebo zneužívaným a v neposlednom rade tým, ktoré sa ocitli v prostredí alebo situácii, kedy sú závažným spôsobom ohrozené ich základné práva. Ochrana a pomoc spočíva v uspokojovaní základných životných potrieb, vrátane ubytovania, zaistenia zdravotnej starostlivosti zdravotníckym zariadením a v poskytnutí psychologickú a inej podobnej nutnej starostlivosti. S tým súvisí obsah ustanovenia § 42a, v ktorom sa konkrétne vymedzuje spôsob starostlivosti a ochrany dieťaťa.

Zákon o SPOD vymedzuje *právne tituly*, na základe ktorých sa dieťa do zariadenia umiestňuje (čo má následne význam pre právny režim pobytu dieťaťa v tomto zariadení, pre posúdenie vzniku nároku na štátny príspevok pre zriaďovateľa zariadenia, a pre stanovenie povinnosti rodičom hradiť príspevok na úhradu pobytu a starostlivosti poskytovanej v zariadení):

- *na základe rozhodnutia súdu* (môže ísť o rozhodnutie súdu o predbežnom opatrení podľa § 76 alebo § 76a OSŘ alebo o rozhodnutie vo veci o zverení dieťaťa do starostlivosti zariadenia pre deti vyžadujúce okamžitú pomoc podľa § 46 zákona o rodine, ktoré má prednosť pred nariadením ústavnej výchovy)
- *na základe žiadosti obecného úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou* (táto žiadosť má subsidiárny charakter pre prípady, kedy dieťa nemôže zostať v starostlivosti rodiča

²⁰ Novotná, V. - Burdová, E.: Zákon o sociálno-právnej ochrane detí – komentár. 3. aktualizované a doplnené vydání, Praha, Linde, 2007, str. 180

alebo inej osoby zodpovednej za výchovu a rodič sám nie je schopný situáciu dieťaťa vyriešiť; na základe samotnej žiadosti môže byť dieťa v tomto zariadení umiestnené najdlhšie po dobu 24 hodín, do tejto doby musí obecný úrad obce s rozšírenou pôsobnosťou podať súdu návrh na rozhodnutie o predbežnom opatrení alebo zaistiť súhlas rodiča alebo inej osoby zodpovednej za výchovu s pobytom dieťaťa v zariadení)

- *na základe žiadosti zákonného zástupcu* (rodiča, poručníka) dieťaťa (medzi zákonným zástupcom a príslušným zariadením pre deti vyžadujúce okamžitú pomoc musí byť uzatvorená písomná dohoda obsahujúca zákonom stanovené náležitosti, medzi ktoré patrí aj dohoda o spôsobe a výške *príspevku za pobyt dieťaťa* v zariadení)
- *na základe žiadosti dieťaťa* (zriaďovateľ zariadenia má pri prijatí dieťaťa do zariadenia povinnosť túto skutočnosť bezodkladne oznámiť príslušnému OSPOD, ktorému vzniká povinnosť podať súdu návrh na nariadenie predbežného opatrenia, pokiaľ sa mu nepodarí do 24 hodín získať súhlas rodiča alebo inej osoby zodpovednej za výchovu s pobytom dieťaťa v zariadení)

Zriaďovateľ zariadenia je povinný viesť evidenciu detí, ktoré boli prijaté do zariadenia.

Pokiaľ bolo dieťa do zariadenia pre deti vyžadujúce okamžitú pomoc umiestnené na základe rozhodnutia súdu alebo žiadosti obecného úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou, ukladá zákon o SPOD rodičom alebo iným osobám povinným výživou dieťaťa hradiť *príspevok na úhradu pobytu a starostlivosti*, o ktorom rozhoduje riaditeľ zariadenia.

Novela zákona o SPOD z roku 2006 zaviedla pre financovanie zariadení pre deti vyžadujúce okamžitú pomoc nový *štátny príspevok* určený pre zriaďovateľov týchto zariadení *za pobyt a starostlivosť* poskytovanú neplnoletému dieťaťu, ak je v tomto zariadení umiestnené na základe rozhodnutia súdu alebo na základe žiadosti obecného úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou.

O štátnom príspevku rozhoduje krajský úrad na základe písomnej žiadosti podanej zriaďovateľom zariadenia na tlačive predpísanom ministerstvom práce a sociálnych vecí.

4. Výchovno-rekreačné tábory pre deti, zriaďované (obcami a kraji v samostatnej pôsobnosti alebo poverenými osobami) spravidla v dobe školských prázdnin alebo cez predĺžené víkendy, sú určené najmä pre deti, ktorých rodičia neplnia uspokojivo povinnosti plynúce z rodičovskej zodpovednosti, pre deti, ktoré vedú záhaľčivý alebo nemravný život či pre deti zo sociálne potrebných rodín.

Dieťa je k pobytu v tomto tábore prijímané na základe žiadosti rodičov, alebo s ich súhlasom z podnetu príslušného OSPOD.

Účelom pobytu vo výchovne rekreačných táboroch je výchovné pôsobenie na deti smerujúce k odstráneniu alebo potlačeniu porúch správania a k získaniu potrebných spoločenských a hygienických návykov. Dosiahnutie tohto účelu je do veľkej miery závislé na osobnej zložke celého zariadenia, preto musí zriaďovateľ vybrať schopného vedúceho tábora, ako aj schopných výchovných a pomocných pracovníkov.

Pobyt dieťaťa v tomto tábore môže byť za určitých podmienok poplatný.

5.V zariadeniach pre výkon pestúnskej starostlivosti vykonávajú pestúni pestúnsku starostlivosť ako svoje povolanie, ktoré je zdrojom ich príjmov (zriaďovateľ zariadenia je povinný poskytovať pestúnovi vykonávajúcemu pestúnsku starostlivosť v zariadení odmenu za výkon pestúnskej starostlivosti a za práce spojené so starostlivosťou o zverené deti v zariadení). Ich vzťah k zriaďovateľovi zariadenia je vzťahom zvláštnym, založeným písomnou *dohodou* medzi zriaďovateľom a pestúnom *o výkone pestúnskej starostlivosti v zariadení* (nejedná sa o pracovnoprávny vzťah).

Zariadenie sa spravidla zriaďuje v samostatnom objekte alebo priestoroch, ktoré zriaďovateľ vybaví ako byt pre rodinu s väčším počtom detí (pestún sa však nestáva nájomcom bytu).

Podstatným rozdielom medzi pestúnskou starostlivosťou individuálnou a pestúnskou starostlivosťou v zariadeniach je skladba rodiny daná predovšetkým väčším počtom detí, obvykle šesť. V zariadeniach v jednotlivých objektoch medzi osídlením ostatnými obyvateľmi sú spravidla „vychovávateľmi“ obaja manželia – pestúni (spoločná pestúnska starostlivosť manželov), v SOS detských dedinkách je „vychovávateľom“ len „matka – pestúnka“, ktorá môže mať na pomoc ďalšiu ženu „tetu“.²¹

4.6.7 Poskytovanie sociálno-právnej ochrany poverenými osobami

Zákon o SPOD počíta pri výkone SPOD aj s účasťou neštátnych subjektov, keď v § 48 až § 50 upravuje výkon tejto činnosti osobami, ktoré k tomu získajú poverenie (tzv. poverené osoby) vydávané krajským úradom (prípadne Komisiou pre SPOD, ak ide o poverenie k zriaďovaniu výchovno-rekreačných táborov pre deti), ktoré je nevyhnutným predpokladom

²¹ Novotná, V. - Burdová, E.: Zákon o sociálno-právnej ochrane detí – komentár. 3. aktualizované a doplnené vydání, Praha, Linde, 2007, str. 214

pre akúkoľvek aktivitu týchto subjektov v oblasti SPOD. Poverené osoby môžu byť ako právnické, tak fyzické osoby, ktoré sú oprávnené vykonávať činnosti taxatívne vymedzené v § 48 odst. 2 zákona o SPOD (čo znamená, že nemôžu vykonávať iné ako v zákone menované činnosti, ktoré tak zostávajú vyhradené štátu a jeho orgánom).

Z citovaného ustanovenia vyplýva pre poverené osoby predovšetkým možnosť vyhľadávať deti na ktoré sa SPOD zameriava, možnosť venovať sa poradenským aktivitám, oprávnenie vykonávať činnosť zameranú na ochranu detí pred škodlivými vplyvmi a na predchádzanie ich vzniku, a taktiež príležitosť zriaďovať zariadenia sociálno-právnej ochrany uvedené v § 39 (bližšie viď 4.6.6 Zariadenia sociálno-právnej ochrany).

Nešťátnym subjektom je taktiež vo významnej miere umožnené zúčastniť sa na uskutočňovaní pestúnskej starostlivosti a osvojenia (môžu zaisťovať prípravu fyzických osôb vhodných stať sa osvojiteľmi alebo pestúnmi k prijatiu dieťaťa do rodiny, ktorú inak zaisťuje krajský úrad; sú oprávnené vyhľadávať k náhradnej rodinnej starostlivosti vhodné fyzické osoby a vhodné deti a oznamovať ich obecnému úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou; významná je aj poradenská činnosť nešťátnych subjektov na poli náhradnej rodinnej starostlivosti).

Je však potrebné zdôrazniť, že poverené osoby sú oprávnené vhodné fyzické osoby a vhodné deti len vyhľadávať, nemôžu však zaviesť proces sprostredkovania osvojenia či pestúnskej starostlivosti tým, že vyberú určitú osobu vhodnú stať sa osvojiteľom či pestúnom určitého dieťaťa. Toto finálne sprostredkovanie je oprávnený vykonávať len krajský úrad a ministerstvo práce a sociálnych vecí na základe žiadosti o sprostredkovanie osvojenia či pestúnskej starostlivosti.

O vydaní poverenia k poskytovaniu SPOD rozhoduje, na základe žiadosti a na základe splnenia taxatívne vymenovaných podmienok, krajský úrad (popr. Komisia pre SPOD) v správnom konaní podľa správneho poriadku. Poverenie udeľuje správnym rozhodnutím, v ktorom uvedie aj rozsah, v akom bude poverená osoba SPOD poskytovať.

Rovnako správnym rozhodnutím (na základe žiadosti alebo pri naplnení niektorej skutočnosti vymedzenej v zákone o SPOD) môže príslušný OSPOD poverenie k výkonu SPOD odňať.

4.7 Pôsobnosť orgánov sociálno-právnej ochrany detí na úsekoch iných právnych odvetví

Zvýšená ochrana detí a mládeže, ich práv a oprávnených záujmov si vyžaduje aktivitu OSPOD aj na úsekoch iných právnych odvetví, konkrétne v situáciách, ktoré príjemcov SPOD ohrozujú v tej či onej miere.

Preto sú zvláštnymi zákonmi príslušným orgánom zverené rôznorodé práva a povinnosti, ktorých účelom je naplnenie základného princípu SPOD, totiž chrániť záujem a blaho dieťaťa.

4.7.1 Pôsobnosť orgánov sociálno-právnej ochrany detí na úseku trestného konania

Zákon č. 218/2003 Zb., o súdnictve vo veciach mládeže, v znení neskorších predpisov, obsahujúci hmotnoprávnu i procesnoprávnu úpravu, ktorý je k trestnému zákonu a trestnému poriadku vo vzťahu špeciality, predpokladá spoluprácu orgánov činných v trestnom konaní (OČVTK) s OSPOD, ktorým je podľa zákona o SPOD obecný úrad obce s rozšírenou pôsobnosťou.

Trestné konanie sa stáva predmetom záujmu OSPOD v dvoch prípadoch. Prvým z nich je, keď sa dieťa stane obeťou trestného činu a druhým, keď je samo páchatelom trestnej činnosti.

Dieťa, ktoré sa stalo *obeťou trestného činu* priamo, má v trestnom konaní postavenie poškodeného. Nemenej traumatizujúci je však prípad, keď sa obeťou stane nepriamo ako svedok. Ak má byť v tejto situácii, o okolnostiach trestného činu, vypočuté dieťa mladšie ako 15 rokov, je potrebné výsluch vykonávať zvlášť šetrne a po obsahovej stránke tak, aby ho už v ďalšom konaní nebolo potrebné zopakovať. Dieťa sa vypočúva za účasti pedagóga so zodpovedajúcimi skúsenosťami s výchovou mládeže, poprípade môže byť prizvaný sociálny pracovník, detský psychológ, psychiater, ktorí môžu navrhnúť prerušenie alebo ukončenie výsluchu pri nadmernej psychickej záťaži dieťaťa.

V prípade, že *páchatelom trestného činu* je mladistvý, môže vystupovať OSPOD (obecný úrad obce s rozšírenou pôsobnosťou) v trestnom konaní v dvojakom postavení:

1. ako *opatrovník* v prípade, kedy zákonný zástupca nemôže vykonávať svoje práva a hrozí nebezpečenstvo z omeškania (prodlení). Opatrovníka ustanovuje predseda senátu a

v prípravnom konaní štátny zástupca. Medzi jeho oprávnenia patrí zastupovať mladistvého, zvoliť mu obhajcu (ak si ho nezvolil sám alebo iná oprávnená osoba), činiť za neho návrhy, podávať za mladistvého žiadosti a opravné prostriedky; je tiež oprávnený zúčastniť sa tých úkonov, ktorých sa podľa zákona môže zúčastniť mladistvý. V prospech mladistvého môže vykonávať tieto oprávnenia aj proti jeho vôli.

2. ako *OSPOD*, ktorý spolupracuje s OČVTK. Jeho oprávnenia vyplývajú jednak zo zákona o SPOD, jednak zo zvláštnych zákonov, predovšetkým zo zákona o súdnictve vo veciach mládeže. OSPOD je informovaný o zadržaní, zatknutí alebo o vzatí do väzby mladistvého, o zahájení trestného stíhania, môže sa zúčastniť hlavného pojednávania, verejného zasadania, činiť návrhy a klásť vypočúvaným otázky, je mu udelené slovo k záverečnej reči po mladistvom, doručuje sa mu opis rozsudku, môže podať opravné prostriedky v prospech mladistvého, a to aj proti jeho vôli (lehota k jeho podaniu mu beží samostatne). OSPOD je oprávnený v trestnom konaní vedenom proti mladistvému podávať návrhy týkajúce sa ochrannej výchovy, teda návrhy určené súdu na upustenie, prepustenie, predĺženie, zmenu ochrannej výchovy alebo návrh na podmienené umiestnenie mimo výchovné zariadenie. Predseda senátu a v prípravnom konaní štátny zástupca môže uložiť OSPOD vypracovať správu o osobných, rodinných a sociálnych pomeroch a aktuálnej životnej situácii mladistvého, ktorá je dôležitá pre ďalší postup v konaní a pre uloženie najvhodnejšieho opatrenia.

V českej republike sa uplatňuje koncepcia relatívnej trestnej zodpovednosti, ktorá podmieňuje trestnú zodpovednosť nielen dosiahnutím 15 roku života a príčetnosťou, ale aj dosiahnutím takej rozumovej a mravnej vyspelosti mladistvého, aby mohol v dobe spáchaní činu rozpoznať jeho nebezpečenstvo pre spoločnosť alebo ovládnuť svoje jednanie (mladistvý, ktorý tieto podmienky splňuje, je trestne zodpovední za protiprávny čin – previnenie podľa zákona o súdnictve vo veciach mládeže). Inak ho súd pre mládež uzná trestne nezodpovedným za čin inak trestný a môže voči nemu použiť podobné postupy a opatrenia, aké sú uplatňované voči deťom mladším ako 15 rokov.

4.7.2 Pôsobnosť orgánov sociálno-právnej ochrany detí na úseku priestupkového konania

Rovnako ako v trestnom konaní, tak aj v priestupkovom konaní pôsobí OSPOD (konkrétne obecný úrad obce s rozšírenou pôsobnosťou) v dvoch prípadoch, teda ak sa mladistvý stane obeťou priestupku alebo ak ho sám spácha.

Proti právam a oprávneným záujmom dieťaťa môžu smerovať priestupky rôznych skutkových podstát na rôznych úsekoch (jednotlivé skutkové podstaty priestupkov sú uvedené v zákone o SPOD ako aj v zákone o priestupkoch), ktoré stavajú dieťa do role poškodeného.²² Môže tak ísť napríklad o priestupky na úseku zdravotníctva, úseku ochrany pred alkoholizmom a inými toxikomániami, úseku školstva či na úseku súdnictva vo veciach mládeže. Príkladom konkrétneho priestupku je poníženie ľudskej dôstojnosti dieťaťa použitím neprimeraného opatrenia (ktorým môže byť neprimerané telesné trestanie, slovné ponižovanie).

V prípade, keď sa páchatelom priestupku, ktorého obeťou je dieťa, stane jeho rodič, nebude možné, aby v danom priestupkovom konaní zastupoval dieťa jeden z jeho rodičov z dôvodu možného stretu záujmov. Vtedy sa dieťaťu ustanoví opatrovník pre priestupkové konanie, ktorým je zväčša OSPOD.

Spôsobilý mladistvý (osoba staršia ako 15 rokov a mladšia ako 18, a príčetná v dobe spáchania priestupku) môže spáchať všetky priestupky stanovené zákonom č. 200/1990 Zb., o priestupkoch, v znení neskorších predpisov, pokiaľ zákon nevyžaduje zvláštnu vlastnosť, ktorú nemôže mať.

Pri posudzovaní priestupku mladistvého sa má prihliadať k zvláštnej starostlivosti, ktorú spoločnosť mládeži venuje.²³

Zákon o SPOD a zákon o priestupkoch ukladá správny orgán prejednávajúcemu priestupok mladistvého povinnosť upovedomiť sociálnych pracovníkov obecného úradu obce

²² Dieťa ako poškodený je zároveň účastníkom priestupkového konania, pokiaľ ide o prejednanie náhrady majetkovej škody spôsobenej priestupkom; ak škoda a jej výška bola spoľahlivo zistená a škoda nebola dobrovoľne nahradená, uloží správny orgán páchatelovi priestupku povinnosť ju nahradiť; inak odkáže poškodeného s jeho nárokom na náhradu škody na súd alebo iný príslušný orgán.

²³ Priestupok mladistvého nemožno prejednať v príkaznom konaní (skrátaná a zjednodušená forma priestupkového konania). Horná hranica pokuty sa u mladistvých zníži na polovicu, pričom však nesmie byť vyššia ako 2000 Kč. V blokovom konaní nemožno uložiť mladistvému pokutu vyššiu ako 500 Kč. Zákaz činnosti možno mladistvému uložiť najviac na dobu 1 roku, ak nebráni výkon tejto sankcie jeho príprave na povolanie.

s rozšírenou pôsobnosťou o nariadenom ústnom pojednávaní, ktorí sú povinní sa ho zúčastniť. Taktiež im správny orgán oznamuje rozhodnutie o tomto priestupku, proti ktorému sa môžu v plnom rozsahu v prospech mladistvého odvolať. OSPOD môže taktiež podať návrh na upustenie od výkonu zvyšku zákazu činnosti (ktorý je jednou z možných sankcií za spáchaný priestupok).

4.7.3 Sociálno-právna ochrana detí na úseku pracovnej činnosti dieťaťa

Práca detí vo veku do 15 rokov alebo starších ako 15 rokov do ukončenia povinnej školskej dochádzky je zakázaná.

Tieto deti môžu vykonávať len umeleckú, kultúrnu, športovú alebo reklamnú činnosť pre právnickú alebo fyzickú osoby (prevádzkovateľa), a to len v prípade, že je táto činnosť primeraná ich veku, nie je pre nich nebezpečná, nebráni im vo vzdelávaní a splňuje ďalšie podmienky stanovené zákonom č. 435/2004 Zb., o zamestnanosti.

K výkonu tejto činnosti je však potrebné, aby zákonný zástupca dieťaťa alebo iná osoba zodpovedná za jeho výchovu požiadala o *povolenie k výkonu činnosti dieťaťa* príslušný úrad práce, ktorý si môže vyžiadať vyjadrenie OSPOD, či mu nie sú známe skutočnosti, ktoré by bránili dieťaťu vo výkone činnosti, alebo či je činnosť pre dieťa vhodná.

Samotný zákon o SPOD výslovne uvádza, že OSPOD je povinný na žiadosť poskytnúť úradu práce údaje potrebné pre konanie o povolení výkonu činnosti dieťaťa podľa zákona o zamestnanosti.

Ďalej je OSPOD povinný oznámiť úradu práce, ktorý povolenie vydal, skutočnosti, ktoré odôvodňujú zahájenie konania o zákaze činnosti dieťaťa a sledovať, či došlo k náprave.

Pokiaľ ide o mladistvých vo veku od 15 do 18 rokov, ktorí ukončili povinnú školskú dochádzku, ich pracovné podmienky upravuje zákon č. 262/2006 Zb., zákonník práce, v znení neskorších predpisov.

V pracovnoprávných vzťahoch je im venovaná zvýšená ochrana prejavujúca sa v zákaze niektorých druhov práce, v zákaze práce nadčas a práce v noci či zákaze uzavrieť dohodu o hmotnej zodpovednosti.

Zamestnávateľom je uložená povinnosť vytvárať priaznivé podmienky pre všestranný rozvoj telesných a duševných schopností mladistvých zamestnancov taktiež zvláštnou úpravou ich pracovných podmienok.

5. Špeciálne úlohy orgánov sociálno-právnej ochrany detí v oblasti náhradnej výchovnej starostlivosti

Najprirodzenejším prostredím pre výchovu a zdravý telesný i duševný vývoj dieťaťa je jeho vlastná rodina.

Akakoľvek iná starostlivosť ako tá, ktorá je zaisťovaná biologickými rodičmi, má nastúpiť až subsidiárne, teda v prípade, ak nie je možné jej zabezpečenie vlastnými rodičmi. Preto štát, ako garant ochrany dieťaťa, by sa mal najprv snažiť pomôcť prirodzenej rodine, tzv. ju „sanovať“, a až v okamihu, keď neexistuje iné východisko, pristúpiť k iným, náhradným riešeniam, totiž zveriť dieťa do starostlivosti niekoho iného.

Náhradná výchovná starostlivosť zahŕňa náhradnú rodinnú starostlivosť, ktorá má ďalšie formy (najmä osvojenie a pestúnsku starostlivosť) a náhradnú ústavnú starostlivosť, deliacu sa na prostú ústavnú výchovu civilného typu a výchovu ochrannú, ktorá je vyslovovaná súdom v trestnom konaní.

Akakoľvek náhradná starostlivosť, pri ktorej dochádza k oddeleniu dieťaťa od jeho rodičov, predstavuje závažný zásah do ich základných práv. Preto v súlade s čl. 32 odst. 4 Listiny musí o týchto otázkach jednať a rozhodovať súd.

5.1 Náhradná rodinná starostlivosť

Je formou starostlivosti o deti, kedy je dieťa vychovávané „náhradnými“ rodičmi v prostredí, ktoré sa najviac podobá životu v prirodzenej rodine.²⁴ V Českej republike sa jedná najmä o osvojenie (adopciu) a pestúnsku starostlivosť, ktoré sú upravené v zákone o rodine, na ktorý, najmä pokiaľ ide o organizačné a kompetenčné otázky s tým spojené, nadväzuje predovšetkým zákon o SPOD.

Táto forma náhradnej starostlivosti má prednosť pred ústavnou, na čo pamätajú ako medzinárodné zmluvy, ktorými je Česká republika viazaná, tak aj zákon o rodine, keď v ustanovení § 46 umožňuje súdu nariadiť ústavnú výchovu až potom, čo povinne preskúma, či výchovu dieťaťa nemožno zaisťovať náhradnou rodinnou starostlivosťou alebo rodinnou starostlivosťou v zariadení pre deti vyžadujúce okamžitú pomoc.

²⁴ http://www.rodina.cz/snrp/nrp_pece.htm

5.1.1 Osvojenie

Osvojenie je právnym inštitútom, ktorý umožňuje, aby medzi osvojiteľom a osvojencom vznikol taký pomer, ako je medzi rodičmi a deťmi, a medzi osvojencom a príbuznými osvojiteľa príbuzenský pomer.²⁵

Osvojenie, ako najstabilnejšia forma náhradnej rodinnej starostlivosti, je teda právom upravený a aprobovaný inštitút, ktorý funguje pokrvné, biologické vzťahy a má ďalekosiahle statusové následky.

V súčasnosti je osvojenie upravené v zákone o rodine, konkrétne v § 63 až § 77.

Platná zákonná úprava rozlišuje dva typy osvojenia, a to osvojenie zrušiteľne a nezrušiteľné. Rozdiel spočíva v tom, že prvý typ osvojenia môže byť zrušený a dôjde k obnoveniu vzťahov medzi dieťaťom a jeho pôvodnou rodinou, zatiaľ čo u druhého typu takýto statusový „návrat“ možný nie je.²⁶

Osvojiť možno len neploleté (nemožno osvojiť dieťa počaté, dosiaľ však nenarodené), právne voľné (osvojiteľné) dieťa (rodičia dieťaťa dali k osvojeniu súhlas alebo súd rozhodol o ich nezáujme), a to len za podmienky, že je to preňho prospešné. Splnenie tejto podmienky musí súd preskúmať na základe obstaraných podkladov a získaných poznatkov.

Medzi osvojencom a osvojiteľom musí byť primeraný vekový rozdiel a osvojenie nemôže vzniknúť tam, kde medzi nimi už existuje pokrvný rodinný alebo blízky príbuzenský vzťah.

Osvojenie môže byť právoplatne vyslovené len po splnení množstva podmienok, ktoré boli vytvorené k ochrane osvojovaného dieťaťa a v snahe dbať jeho záujmov a základných práv. Medzi tieto podmienky patrí aj súhlas určených osôb a orgánov. Osvojenie možno prehlásiť len v špeciálnom konaní pred určeným orgánom štátu. V tomto konaní musia mať dotknuté osoby či orgány možnosť sa vyjadriť, prejaviť svoje stanoviska a súhlasy.²⁷

O osvojení teda rozhoduje výlučne súd na návrh osvojiteľa v nespornom konaní.²⁸

S osvojením musí vysloviť súhlas rodič dieťaťa, prípadne iný jeho zákonný zástupca, ktorý sa

²⁵ Radvanová, S. – Zuklinová, M.: Kurs občanského práva – Inštituty rodinného práva. I. vydání, Praha, C. H. Beck, 1999, str. 129

²⁶ Frinta, J. – Melicharová, D.: Náhradní péče o dítě – právní rámec v obecných souvislostech. Náhradní výchova dětí – možnosti a meze (Kolokvium I). Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008, str. 28

²⁷ Hrubá, M.: Princípy osvojení pro novou právní úpravu. Náhradní výchova dětí – možnosti a meze (Kolokvium I). Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008, str. 45

²⁸ K návrhu na osvojenie dieťaťa do cudziny je osvojiteľ povinný pripojiť právomocné rozhodnutie o súhlase s osvojením vydané Úradom pre medzinárodnoprávnu ochranu detí.

musí uskutočniť výslovne, osobne pred súdom, prípadne príslušným OSPOD. Výnimočne, v zákone o rodine vymedzených prípadoch (rodičia, ako zákonní zástupcovia dieťaťa sústavne neprejavovali skutočný záujem o dieťa po dobu najmenej šiestich mesiacov; rodičia, ako zákonní zástupcovia dieťaťa neprejavili o dieťa žiaden záujem po dobu najmenej dvoch mesiacov po narodení dieťaťa), o ktorých rozhoduje súd, nie je súhlas rodičov ako zákonných zástupcov dieťaťa potrebný (v týchto prípadoch je nutné, aby k osvojeniu privolil opatrovník, ktorý bol dieťaťu pre konanie o osvojení súdom ustanovený).

Nutnou podmienkou súdneho rozhodnutia o osvojení je aj tzv. predadopčná starostlivosť, kedy dieťa musí byť najmenej po dobu troch mesiacov v starostlivosti budúceho osvojiteľa na jeho náklad.

Osvojiteľia i osvojenec taktiež prejdú dôkladnou zdravotnou prehliadkou, aby rozhodujúcim orgánom bol známy ich zdravotný stav. Osvojiteľia by mali byť zoznámení s chorobami a hendikepmi dieťaťa a musia byť uzrozumení aj so špeciálnou starostlivosťou, ktorú napr. postihnuté dieťa vyžaduje.

Pred rozhodnutím poučí súd osvojiteľa o účele, obsahu i dôsledkoch osvojenia a samotné osvojenie vysloví rozsudkom, v ktorom uvedie aj priezvisko osvojenca.

Medzinárodné osvojenie je možným riešením v prípade, keď sprostredkovanie novej rodiny nie je úspešné v zemi pôvodu. Osvojenie vo vzťahu k cudzine vychádza z Dohovoru o ochrane detí a spolupráci pri medzinárodnom osvojení, ktorý vypracovala a prijala Haagska konferencia medzinárodného práva súkromného v roku 1993. V Českej republike vstúpil tento Dohovor v platnosť 1.6. 2000 a spolu so zákonom č. 359/1999 Zb., o sociálno-právnej ochrane detí, umožňuje osvojenie detí do cudziny a z cudziny.

Haagsky dohovor jasne stanovuje postup pri osvojovaní dieťaťa do zahraničia, určuje povinnosti a kompetencie jednotlivých inštitúcií, definuje právo dieťaťa na prednostné osvojenie v zemi svojho pôvodu, zaručuje biologickým rodičom anonymitu a zásadne vylučuje akékoľvek zisky z adopcií. Zároveň nariaďuje signatárskym štátom, aby na svojom území určili jeden ústredný orgán, ktorý bude za osvojenie detí do zahraničia zodpovedný.

U nás túto funkciu sprostredkovateľa plní Úrad (bližšie viď 5.1.3.3 Sprostredkovanie osvojenia Úradom).

5.1.2 Pestúnska starostlivosť

Pestúnska starostlivosť, ako druhý základný typ náhradnej rodinnej starostlivosti upravený

v zákone o rodine, je štátom garantovaná forma náhradnej starostlivosti o neplnoleté dieťa v rodine. Má trvať len v medziobdobí, kým rodičia nemôžu, nedokážu alebo nechcú mať svoje dieťa v osobnej starostlivosti, a dokiaľ pobyt dieťa v jeho prirodzenom prostredí nie je možný.

Preto na rozdiel od osvojenia nemusí byť dieťa zverované do pestúnskej starostlivosti tzv. právne voľné (zverením do pestúnskej starostlivosti sa nemení ani osobný status dieťa, ani pestúna). Pestún nie je zákonným zástupcom dieťa a k dieťaťu nemá vyživovaciu povinnosť. Štát preto na výživu dieťa v pestúnskej starostlivosti prispieva určitou čiastkou.

Charakteristickým rysom súčasnej úpravy pestúnskej starostlivosti je skutočnosť, že zveriť dieťa do pestúnskej starostlivosti možno len vtedy, ak to vyžaduje záujem dieťa a osoba pestúna poskytuje záruky riadnej výchovy dieťa.²⁹ (Dieťa môže byť zverené aj do spoločnej pestúnskej starostlivosti manželov.)

Pestúnska starostlivosť vzniká vždycky rozhodnutím súdu. O každom dieťati a pestúnovi sa rozhoduje individuálne, i v prípade, že pestúnska starostlivosť sa vykonáva v zvláštnom zariadení.³⁰

Pred rozhodnutím o zverení dieťa do pestúnskej starostlivosti je súd povinný vyžiadať si vyjadrenie OSPOD o tom, či ten, kto sa má stať pestúnom, je osobou vhodnou pre výkon tejto starostlivosti.

Čo sa týka práv a povinností pestúna, ten je povinný sa o dieťa osobne starať a pri tejto starostlivosti vykonávať primerane práva a povinnosti rodičov. Nemá však vyživovaciu povinnosť k dieťaťu (tu majú naďalej rodičia) a právo zastupovať dieťa a spravovať jeho záležitosti má len v bežných veciach (o záležitostiach nie bežných majú právo rozhodovať rodičia alebo zákonný zástupca).

V mimoriadnych prípadoch môže súd pestúnsku starostlivosť zrušiť. Učiní tak vždy, keď o to požiada pestún (automaticky zaniká pestúnska starostlivosť dosiahnutím plnoletosti dieťa).

Pred rozhodnutím súdu o pestúnskej starostlivosti môže byť dieťa dočasne zverené rozhodnutím OSPOD do starostlivosti budúceho pestúna - tzv. predpestúnska starostlivosť (ak je dieťa v ústavnej výchove z rozhodnutia súdu, nie je k zverení dieťa do predpestúnskej starostlivosti potrebný súhlas rodičov, v ostatných prípadoch je potrebný súhlas rodičov,

²⁹ Frinta, J. – Melicharová, D.: Náhradní péče o dítě – právní rámec v obecných souvislostech. Náhradní výchova dětí – možnosti a meze (Kolokvium I). Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008, str. 30

³⁰ Radvanová, S. – Zuklinová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 1999, str. 144

pokiaľ sú zákonnými zástupcami dieťaťa).

Pestúnsku starostlivosť tak môžeme klasifikovať na:

- pestúnsku starostlivosť obecnú, o ktorej môže byť súdom rozhodnuté aj bez súhlasu rodičov,
- pestúnsku starostlivosť na prechodnú dobu – špeciálnu pestúnsku starostlivosť (tzv. profesionálnu pestúnsku starostlivosť), ku ktorej sa taktiež súhlas rodičov nevyžaduje
- fakultatívnu predpestúnsku starostlivosť, o ktorej rozhoduje spravidla OSPOD³¹

Pestúnska starostlivosť môže byť vykonávaná v bežnom rodinnom prostredí – tzv. individuálna pestúnska starostlivosť, ale taktiež v zariadeniach pre výkon pestúnskej starostlivosti, alebo SOS dedinkách – tzv. skupinová pestúnska starostlivosť (bližšie vid' 4.6.6 Zariadenia sociálno-právnej ochrany).

5.1.2.1 Pestúnska starostlivosť na prechodnú dobu

Doterajší systém náhradnej starostlivosti o dieťa by mal byť doplnený o možnosť zverenia dieťaťa do pestúnskej starostlivosti na prechodnú dobu, ako alternatívu k starostlivosti ústavnej. Existujúce poňatie zverenia dieťaťa do náhradnej rodinnej starostlivosti je dnes chápané ako výchovné opatrenie dlhodobejšieho charakteru, ku ktorému by sa malo pristúpiť až po vyjasnení všetkých právnych skutočností. Preto je potrebné doplniť možnosť zverenia dieťaťa do pestúnskej starostlivosti na prechodnú dobu, ktorá by dopredu bola vždy vymedzená tým, že sa nebude jednať o starostlivosť, ktorá trvalo nahradzuje starostlivosť rodičov. Umiestnenie dieťaťa do tejto starostlivosti by malo byť viazané na predpoklad jeho návratu späť do starostlivosti rodičov alebo širšej rodiny, alebo zverenia do starostlivosti náhradných rodičov.³²

Pestúnska starostlivosť na prechodnú dobu bola teda uzákonená ako podporná rodinná starostlivosť, ktorá má poskytovať dieťaťu prechodné útočisko, a to do doby, než rodič bude

³¹ Králičková, Z.: PĚSTOUNSKÁ PÉČE: mýty versus ústavné konformní interpretace a aplikace zákona s úvahami de lege ferenda. Náhradní výchova dětí – možnosti a meze (Kolokvium I). Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008, str. 81

³² Dôvodová správa k zákonu č. 134/2006 Zb. ktorým sa mení zákon č.359/1999 Zb., o sociálno-právnej ochrane detí v znení neskorších predpisov, zákon č. 94/1963 Zb., o rodine, v znení neskorších predpisov, zákon č. 99/1963 Zb., občiansky súdny poriadok, v znení neskorších predpisov, zákon č.117/1995 Zb., o štátnej sociálnej podpore, v znení neskorších predpisov, a zákon č. 200/1990 Zb., o priestupkoch, v znení neskorších predpisov

môcť opäť prevziať starostlivosť o dieťa alebo než sa vyrieši situácia dieťaťa iným vhodným spôsobom.

„Domnievam sa, že do starostlivosti na prechodnú dobu by mali byť zverované deti, ktorých rodina je v zásade funkčná, ale momentálne v kríze. Mala by byť dobrá nádej, že kríza bude v dohľadnej dobe prekonaná a dieťa sa do rodiny vráti. Je možné, že starostlivosť na prechodnú dobu bude využitá napr. v situácii, kedy osamelá matka je hospitalizovaná a o dieťa sa nemá kto starať. Dieťa bude vedieť, že sa k mamke vráti, a nebude sa citovo viazať na nových vychovávateľov. Tí majú dieťa akoby dočasne na „na hľadání“.“³³

V medziobdobí by mal byť rodine za pomoci profesionálov ponúknutý podporný, poprípade sanačný program na určenú dobu s veľmi konkrétnymi vytýčenými cieľmi, ktorých dosiahnutie by umožnilo návrat dieťaťa do pôvodnej rodiny.

„Ak je funkčnosť biologickej rodiny dieťaťa zlá až nulová (nevytvorený vzťah k dieťaťu, rozpad rodiny s nezáujmom o dieťa, ťažké zanedbávanie dieťaťa, neliečenie dlhodobej závislosti rodičov) či ak ohrozuje rodina zdravý psychický alebo fyzický vývoj či život dieťaťa, vnímam perspektívu sanácie ako nepravdepodobnú. V týchto prípadoch je vhodné umiestnenie dieťaťa do klasickej pestúnskej starostlivosti...“³⁴

Do pestúnskej starostlivosti na prechodnú dobu možno zveriť aj dieťa krátko po narodení, a to na obdobie, po ktorom uplynutí možno dať blanketný súhlas rodiča k osvojeniu dieťaťa (súhlas daný vopred bez vzťahu ku konkrétnym osvojiteľom). Takýto súhlas môže rodič dať najskôr 6 týždňov po narodení dieťaťa.

Súd zveruje dieťa do pestúnskej starostlivosti na prechodnú dobu predbežným opatrením podľa ustanovenia § 76a OSŘ. Tento súd je potom povinný najmenej jedenkrát za 3 mesiace preskúmať, či trvajú dôvody pre zverenie dieťaťa do tejto starostlivosti. Za tým účelom si vyžiada správy príslušného OSPOD. Súd rozhodne o výchove dieťaťa vždy, ak odpadnú dôvody, pre ktoré bolo zverené do pestúnskej starostlivosti na prechodnú dobu.

Krajský úrad vedie pre účely zabezpečenia tejto pestúnskej starostlivosti evidenciu osôb,

³³ Sobotková, I.: Situace v náhradní rodinné péči a její alternativy. Náhradní výchova dětí – možnosti a meze (Kolokvium I). Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008, str. 115

³⁴ tamtiež

ktoré ju môžu vykonávať. Do tejto evidencie sa osoby zaraďujú na základe žiadosti podanej na obecnom úrade obce s rozšírenou pôsobnosťou, ktorý je povinný, potom čo ju doplní o potrebné údaje a doklady, bezodkladne postúpiť krajskému úradu. Do evidencie osôb sa zaraďujú osoby, ktoré na základe odborného posúdenia majú predpoklady pre výkon pestúnskej starostlivosti na prechodnú dobu, a to najmä z hľadiska krátkodobosti tejto starostlivosti a starostlivosti o dieťa krátko po narodení.

5.1.3 Sprostredkovanie osvojenia a pestúnskej starostlivosti

Základným princípom sprostredkovania náhradnej rodinnej starostlivosti je myšlienka, podľa ktorej primárnym účelom tohto procesu je nájsť vhodného osvojiteľa či pestúna pre dieťa, nie naopak, teda vybrať vhodné dieťa pre konkrétneho osvojiteľa alebo pestúna, a tak saturovať potreby týchto osôb, ktoré nemôžu mať z rozličných dôvodov biologicky vlastné dieťa.

Sprostredkovanie osvojenia a pestúnskej starostlivosti, ktoré je upravené v zákone o SPOD, v Českej republike zaisťujú obecné úrady obcí s rozšírenou pôsobnosťou, krajské úrady a ministerstvo práce a sociálnych vecí (ďalej len ministerstvo), vo vzťahu k cudzine pôsobí v tejto oblasti Úrad pre medzinárodnoprávnu ochranu detí (ďalej len Úrad) zabezpečujúci osvojenie detí do cudziny alebo z cudziny.

Sprostredkovanie osvojenia a pestúnskej starostlivosti spočíva vo vyhľadávaní detí (uvedených v § 2 odst. 2) vhodných k osvojeniu alebo pestúnskej starostlivosti, vo vyhľadávaní fyzických osôb (uvedených v § 20 odst. 1) vhodných stať sa osvojiteľmi alebo pestúnmi a v ich príprave k prijatiu dieťaťa do rodiny – všetky tieto činnosti môžu okrem príslušných OSPOD zaisťovať aj poverené osoby za predpokladu, že k tomu majú poverenie udelené príslušným krajským úradom. Celý proces sprostredkovania je nakoniec zavŕšený výberom konkrétnej fyzickej osoby vhodnej stať sa osvojiteľom alebo pestúnom konkrétneho dieťaťa a ich osobným zoznámením – toto oprávnenie je zverené len príslušným OSPOD (len tieto orgány majú k dispozícii všetky potrebné poznatky o žiadateľoch a deťoch vhodných do náhradnej rodinnej starostlivosti, a tak môžu zodpovedne odporučiť založenie rodinného vzťahu medzi žiadateľom a dieťaťom), povereným osobám zavŕšenie sprostredkovania nenáleží.

K sprostredkovaniu dochádza len na základe žiadosti osoby, ktorá má záujem stať sa osvojiteľom alebo pestúnom. Žiadosť sa podáva u príslušného obecného úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou a musí spĺňať zákonom stanovené náležitosti.

Zákonom o SPOD sú rovnako stanovené prípady, za ktorých nedochádza k sprostredkovaniu náhradnej rodinnej starostlivosti, najmä v situáciách, ak došlo prirodzenou cestou k nadviazaniu vzťahu medzi dieťaťom a potenciálnymi osvojiteľmi alebo pestúnmi.³⁵

5.1.3.1 Evidencia a vyradenie z evidencie

Krajský úrad ako základný článok sprostredkovania náhradnej rodinnej výchovy vedie evidenciu detí vhodných k osvojeniu alebo k zvereniu do pestúnskej starostlivosti a evidenciu žiadateľov vhodných stať sa osvojiteľmi alebo pestúnmi. Súčasťou týchto evidencií spolu s ďalšími dokumentmi a dokladmi, ktoré má krajský úrad povinnosť zaistiť, je aj spisová dokumentácia vedená obecným úradom obce s rozšírenou pôsobnosťou, ktorej kópie tento obecný úrad krajskému úradu zaslal.

Krajský úrad vykonáva odborné posúdenie detí a žiadateľov pre sprostredkovanie náhradnej rodinnej starostlivosti. Na základe výsledku tohto posúdenia (ide o odborné kvalifikované posúdenie osobných predpokladov žiadateľa pre prijatie dieťaťa do výchovy) krajský úrad bezodkladne rozhodne v správnom konaní, či žiadateľa zaradí do evidencie žiadateľov. Krajský úrad v zákonom stanovených prípadoch preruší konanie o zaradení žiadateľa do evidencie.

Zákon o SPOD uvádza lehoty pre sprostredkovanie osvojenia alebo pestúnskej starostlivosti. Pokiaľ sa do ich uplynutia nepodarí krajskému úradu náhradnú rodinnú starostlivosť sprostredkovať, dochádza k vyradeniu z evidencie krajského úradu a zaradeniu žiadateľa alebo dieťa do evidencie vedenej ministerstvom, ktoré sprostredkovanie prevezme v rámci celej republiky. Táto lehota predstavuje 3 mesiace (od zaradenia do evidencie) vo vzťahu k dieťaťu a 3 roky vo vzťahu k žiadateľom (od právnej moci rozhodnutia o zaradení žiadateľa do evidencie).

Teda ministerstvo vedie pre účely sprostredkovania náhradnej rodinnej starostlivosti evidenciu detí a evidenciu žiadateľov rovnako ako krajský úrad, ale samo o zaradení dieťaťa alebo žiadateľa do evidencie nerozhoduje, je vždy povinné ho do svojej evidencie zaradiť.

³⁵ Špeciánová, Š.: Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí. Praha, Linde nakladatelství s.r.o., 2005, str. 50

V prípade, že ministerstvo nesprostredkuje osvojenie alebo pestúnsku starostlivosť do určitej doby, ktorá činí u dieťaťa 3 mesiace od zaradenia dieťaťa do evidencie vedenej ministerstvom a u žiadateľa 6 mesiacov od tohto zaradenia, postúpi kópie údajov z týchto evidencií Úradu pre zaradenie do evidencie pre sprostredkovanie osvojenia vo vzťahu k cudzine (v prípade žiadateľa možno zaslať jeho údaje Úradu, len ak s tým súhlasí), o čom informuje krajský úrad. V tomto prípade však nedochádza k ukončeniu evidencie dieťaťa alebo žiadateľa v evidencii ministerstva (ide o rozšírenie možnosti sprostredkovať osvojenie aj ďalším orgánom).

Všetky evidencie pre sprostredkovanie osvojenia alebo pestúnskej starostlivosti sa vedú aj v elektronickej podobe spôsobom umožňujúcim diaľkový prístup ostatným OSPOD sprostredkujúcim náhradnú rodinnú starostlivosť (tak sa zaisťuje aktuálnosť informácií a zabráňuje sa duplicitnému sprostredkovaniu).

Zákon o SPOD taxatívne vymedzuje prípady, v ktorých krajský úrad alebo ministerstvo vyradí dieťa z evidencie detí a žiadateľa z evidencie žiadateľov. Dôvody pre vyradenie vyplývajú z procesu a podmienok sprostredkovania náhradnej rodinnej starostlivosti.

Dieťa alebo žiadateľ sú z evidencie vyradené vždy, pokiaľ dôjde k pravomocnému rozhodnutiu o osvojení alebo zverení do pestúnskej starostlivosti (u žiadateľa musí byť zároveň splnená podmienka, že nežiada o osvojenie ďalšieho dieťaťa alebo o zverenie ďalšieho dieťaťa do pestúnskej starostlivosti). Ďalším dôvodom k vyradeniu je napríklad skutočnosť zistenia závažných dôvodov, pre ktoré nemožno dieťaťu (napr. dieťa sa stalo plnoleté, nevyhovujúci zdravotný stav) alebo žiadateľovi (napr. zdravotné dôvody, nezamestnanosť) ďalej sprostredkovať náhradnú rodinnú starostlivosť.

Vyradenie z evidencie je pre zabezpečenie nutnej koordinácie procesu sprostredkovania oznamované príslušným OSPOD.

5.1.3.2 Sprostredkovanie a prerušenie sprostredkovania

Vlastné sprostredkovanie osvojenia alebo pestúnskej starostlivosti spočíva v tom, že krajský úrad alebo ministerstvo zistí, že v evidenciách nimi vedených je zaradený žiadateľ vhodný stať sa osvojiteľom alebo pestúnom dieťaťa (krajský úrad v tomto prípade vychádza nielen zo svojej evidencie žiadateľov, ale aj z evidencie ministerstva), ktoré je v ich evidencii zaradené ako dieťa vhodné pre sprostredkovanie náhradnej rodinnej starostlivosti.

V takejto situácií je žiadateľ bezodkladne písomne informovaný, rovnako ako ďalšie OSPOD sprostredkujúce osvojenie a pestúnsku starostlivosť, aby sa tak zabránilo duplicitnému sprostredkovaniu náhradnej rodinnej starostlivosti rovnakému žiadateľovi.

Žiadateľ má právo sa s dieťaťom zoznámiť (napr. navštíviť ho v ústavnom zariadení) a ten, u koho sa dieťa nachádza má povinnosť toto zoznámenie umožniť. Takéto stretnutie sa môže samozrejme opakovať, aby žiadateľ mohol dieťa lepšie spoznať a zvážiť ďalší postup. Žiadateľ môže následne do 30 dní (od doručenia písomného oznámenia o tom, že sa v evidencii detí nachádza dieťa vhodné pre zverenie do pestúnskej starostlivosti, osvojenie týmto žiadateľom) podať žiadosť o zverenie dieťaťa do starostlivosti budúceho osvojiteľa alebo do starostlivosti budúceho pestúna³⁶ (inak sa pokračuje v ďalšom sprostredkovaní pre takéto dieťa i pre tohto žiadateľa).

Zákon o SPOD predpokladá *prerušenie sprostredkovania* osvojenia alebo pestúnskej starostlivosti krajským úradom alebo ministerstvom zo zákonom stanovených dôvodov.

Sprostredkovanie vždy prerušuje ten orgán, u ktorého je žiadateľ vedený v evidencii žiadateľov. Dôvodov pre prerušenie sprostredkovania náhradnej rodinnej starostlivosti je niekoľko. V prvom rade sa tak stane na žiadateľovu písomnú žiadosť (v ktorej uvedie dôvody a dobu prerušenia), ďalším dôvodom je písomné oznámenie žiadateľovi o tom, že v evidencii detí je dieťa, pre ktoré je vhodným osvojiteľom alebo pestúnom (prerušenie trvá odo dňa odoslania tohto písomného oznámenia, po dobu 30 dní, popr. až do dňa rozhodnutia o zverení dieťaťa do predadopčnej alebo predpestúnskej starostlivosti). K prerušeniu sprostredkovania dôjde taktiež vždy na základe rozhodnutia obecného úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou o zverení dieťaťa do starostlivosti budúceho osvojiteľa alebo do starostlivosti fyzickej osoby, ktorá má záujem stať sa pestúnom (po dobu trvania predadopčnej alebo predpestúnskej starostlivosti). Posledným dôvodom prerušenia sprostredkovania náhradnej rodinnej starostlivosti je fakt, že príslušný OSPOD zistí (či už na základe oznámenia samotného žiadateľa, upozornenia obecného úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou alebo na základe vlastného zistenia) závažné skutočnosti, ktoré sú prekážkou sprostredkovania na prechodnú dobu, o čom vydá správne rozhodnutie.

5.1.3.3 *Sprostredkovanie osvojenia Úradom*

Vo vzťahu k cudzine možno sprostredkovať len osvojenie, ktoré v tomto prípade

³⁶ O tejto žiadosti potom rozhoduje obecný úrad obce s rozšírenou pôsobnosťou podľa § 19 odst. 1. Zákona o SPOD

vychádza z Dohovoru o ochrane detí a spolupráci pri medzinárodnom osvojení.

Ústredným orgán štátu pre výkon povinností uložených týmto dohovorom a zodpovedným za osvojenie vo vzťahu k cudzine je v Českej republike Úrad, ktorý pre tento účel vedie príslušné evidencie detí a žiadateľov.³⁷

Postup pri sprostredkovaní vo vzťahu k cudzine je podobný postupu pri sprostredkovaní osvojenia v Českej republike. Právna úprava je obsiahnutá v § 25 a § 26 zákona o SPOD, kde zákon zároveň upravuje dôvody pre vyradenie z evidencie vedenej Úradom a dôvody pre prerušenie sprostredkovania osvojenia Úradom.

Úrad v procese sprostredkovania osvojenia ďalej rozhoduje ako správny orgán o zverení dieťaťa do starostlivosti budúcich osvojiteľov do cudziny alebo z cudziny a dáva súhlas s osvojením dieťaťa do cudziny.

5.2 Náhradná ústavná starostlivosť

Je formou starostlivosti, kedy je dieťa vychovávané mimo svoju rodinu, v zariadení poskytujúcom kolektívnu starostlivosť, pričom nariadenie pobytu v ústave by malo byť krajným a posledným riešením, ktoré prichádza do úvahy vtedy, ak nemožno využiť iné opatrenie a len na nevyhnutne nutnú dobu.

5.2.1 Ústavná výchova

Inštitút ústavnej výchovy je obecné upravený v zákone o rodine.

Dieťa môže byť do ústavnej výchovy zverené na základe rozhodnutia a žiadosti rodičov alebo na základe rozhodnutia súdu.

³⁷ Konkrétne sa jedná o evidenciu detí uvedených v § 2 odst. 2 (zákona o SPOD) vhodných k osvojeniu v cudzine (v evidencii Úradu sú vedené na základe oznámenia ministerstva učeného potom, čo sa mu nepodarilo sprostredkovať náhradnú rodinnú starostlivosť na našom území do 3 mesiacov od zaradenia dieťaťa do ním vedenej evidencie detí), evidenciu detí uvedených v § 2 odst. 3 (teda detí z cudziny) vhodných k osvojeniu v Českej republike (v evidencii Úradu sú vedené na základe oznámenia štátnych orgánov Českej republiky alebo príslušných štátnych orgánov či iných organizácií cudzieho štátu). Ďalšou evidenciou je evidencia žiadateľov vhodných stať sa osvojiteľmi detí z cudziny (v evidencii Úradu sú vedení na základe rozhodnutia Úradu učeného na podklade oznámenia ministerstva alebo na podklade žiadosti samotného žiadateľa postúpenej Úradu krajským úradom) a evidencia fyzických osôb, ktoré nemajú na území Českej republiky povolený trvalý pobyt ani nie sú hlásené k pobytu na našom území po dobu najmenej 365 dní podľa zvláštneho právneho predpisu za predpokladu, že sú osobami vhodnými stať sa osvojiteľmi detí uvedených v § 2 odst. 2, ktoré sú vhodné k osvojeniu v cudzine (v evidencii Úradu sú tieto fyzické osoby vedené na základe rozhodnutia Úradu).

Súd rozhoduje o ústavnej výchove v občianskom súdnom konaní na návrh obecného úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou, ale aj na návrh iných osôb či z moci úradnej, ak sa ocitne dieťa v jednej z nasledujúcich situácií:

- ak je výchova dieťaťa vážne ohrozená alebo narušená a iné výchovné opatrenia neviedli k náprave (ak je to v záujme dieťaťa nutné, môže tak súd rozhodnúť, aj keď iné výchovné opatrenia nepredchádzali), alebo
- ak z iných dôvodov nemôžu rodičia výchovu dieťaťa zabezpečiť.

Súd ma v týchto prípadoch na výber z dvoch možností – buď môže nariadiť ústavnú výchovu (kedy je dieťa predané do zariadenia pre výkon ústavnej výchovy; tieto zariadenia sú definované zákonom č. 109/2002 Zb., o výkone ústavnej výchovy alebo ochrannej výchovy v školských zariadeniach a o preventívne výchovnej starostlivosti v školských zariadeniach a o zmene ďalších zákonov) alebo môže dieťa zveriť do starostlivosti zariadenia pre deti vyžadujúce okamžitú pomoc (tieto zariadenia sú upravené zákonom o SPOD, bližšie viď 4.6.6 Zariadenia sociálno-právnej ochrany), vždy však pri rešpektovaní zásady, že náhradná rodinná starostlivosť či rodinná starostlivosť v zariadení pre deti vyžadujúce okamžitú pomoc má prednosť pred ústavnou výchovou.

Ak bola nariadená ústavná výchova, alebo ak bolo dieťa zverené do starostlivosti zariadenia pre deti vyžadujúce okamžitú pomoc, je súd povinný najmenej raz za šesť mesiacov preskúmať či trvajú dôvody pre nariadenie týchto opatrení alebo či nie je možné zaistiť dieťaťu náhradnú rodinnú starostlivosť. Za týmto účelom si najmä vyžiada správy príslušného OSPOD, zaobstará si vyjadrenie dieťaťa (ak je dieťa s ohľadom na svoj vek a rozumovú vyspelosť tohto názoru schopné), a vyzve rodičov dieťaťa k vyjadreniu ich stanoviska.

Úprava v zákone o SPOD sa zameriava na činnosť obecného úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou pri praktickom zaistení výkonu ústavnej výchovy.

Po právnej moci rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej výchovy obecný úrad obce s rozšírenou pôsobnosťou dohodne dobu a miesto prijatia dieťaťa do príslušného zariadenia a požiada rodičov alebo iné osoby zodpovedné za výchovu dieťaťa o spoluprácu. V prípade, že sa tieto osoby rozhodnutiu súdu nepodrobia, podá OSPOD návrh súdu na výkon rozhodnutia, pri ktorom mu poskytuje súčinnosť.

Ústavné zariadenia, kde sa ústavná výchova vykonáva, sú diferencované podľa veku detí, podľa ich fyzických a psychických schopností a podľa dôvodov, prečo bolo o ústavnej výchove rozhodnuté. Podľa veku môžu byť deti umiestnené do kojeneckých ústavov, kam sa umiestňujú podľa § 38 zákona č. 20/1966 Zb., o starostlivosti o zdravie ľudu, v znení

neskorších predpisov, deti do 1 roku veku, ďalej potom do detských domovov od 1 do 3 rokov veku, oboje v pôsobnosti rezortu ministerstva zdravotníctva. Deti vo veku od 3 rokov sú umiestňované do zariadení pre výkon ústavnej a ochrannej výchovy v pôsobnosti ministerstva školstva, mládeže a telovýchovy a deti mentálne alebo telesne postihnuté, alebo s kombinovanými vadami, pokiaľ je u nich nariadená ústavná výchova, sú umiestňované do domovov pre osoby so zdravotným postihnutím v pôsobnosti ministerstva práce a sociálnych vecí.³⁸ Ústavná výchova môže trvať do 18 rokov veku dieťaťa, z dôležitých dôvodov ju však môže súd predĺžiť o jeden rok po dosiahnutí plnoletosti.

Aby sa zabránilo zbytočne dlhému pobytu dieťaťa v ústavnom zariadení, ukladá zákon o SPOD sociálnym pracovníkom obce s rozšírenou pôsobnosťou povinnosť sledovať výkon ústavnej a ochrannej výchovy (sledovať dodržiavanie práv dieťaťa v ústavných zariadeniach, rozvoj jeho duševných a telesných schopností, sledovať či trvajú dôvody pre pobyt dieťaťa v ústavnom zariadení, a ako sa vyvíja vzťah medzi rodičmi a dieťaťom). Deje sa tak prostredníctvom návštev dieťaťa a jeho rodičov, ktoré sa musia uskutočniť minimálne jedenkrát v priebehu 3 mesiacov. Pri návšteve ústavného zariadenia je sociálny pracovník oprávnený hovoriť s dieťaťom osamote, bez prítomnosti ďalších osôb a nahliadať do dokumentácie vedenej o dieťati, čomu korešpondujú povinnosti uložené ústavnému zariadeniu.³⁹ Na základe zistených skutočností OSPOD zväži ďalší postup a nutnosť zotrvania dieťaťa v ústavnom zariadení.

V prípade, že pominú dôvody nariadenia ústavnej výchovy, alebo ak možno dieťaťu zaistiť náhradnú rodinnú starostlivosť, súd ústavnú výchovu zruší.

Zákon o SPOD upravuje pobyt dieťaťa mimo ústavné zariadenie, keď riaditeľovi ústavného zariadenia, po predchádzajúcom súhlase obecného úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou, zveruje oprávnenie povoliť dieťaťu, ktoré je v ústave umiestnené na základe predbežného opatrenia alebo rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej výchovy alebo ktorému bola na základe rozhodnutia súdu uložená ochranná výchova, pobyt u rodičov, poprípade iných fyzických osôb. Písomný súhlas obecného úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou musí obsahovať určenie osôb, u ktorých bude dieťa pobývať, dĺžku pobytu dieťaťa mimo ústav, na ktorú sa súhlas vydáva, a miesto pobytu dieťaťa.

³⁸ Novotná, V. - Burdová, E.: Zákon o sociálne-právnej ochrane detí – komentár. 3. aktualizované a doplnené vydání, Praha, Linde, 2007, str. 131

³⁹ Zákon č. 109/2002 Zb., o výkone ústavnej alebo ochrannej výchovy upravuje dozor štátneho zastupiteľstva nad dodržiavaním právnych predpisov pri výkone ústavnej výchovy a ochrannej výchovy v ústavných zariadeniach.

5.2.2 Ochranná výchova

Ochranná výchova, ako ochranné opatrenie predstavujúce trestnoprávnu sankciu za spáchaný trestný čin alebo čin inak trestný, je ukladaná mladistvým a deťom mladším ako 15 rokov.

Jej účelom je vhodnou výchovou odstrániť možnosť vzniku ďalších, pre spoločnosť nebezpečných následkov zanedbanej výchovy a súčasne umožniť jednotlivcovi, aby sa stal užitočným členom spoločnosti.

V trestnom konaní môže súd pre mládež fakultatívne uložiť ochrannú výchovu len mladistvému (15 – 18 rokov) páchatel'ovi previnenia, pri splnení zákonom stanovených podmienkach. Rozhoduje o nej vtedy, pokiaľ o výchovu mladistvého nie je náležite postarané a nedostatok riadnej výchovy nemožno odstrániť v jeho vlastnej rodine alebo v rodine, v ktorej žije. Ochranná výchova môže byť uložená aj v situácií, keď doterajšia výchova mladistvého bola zanedbávaná alebo prostredie v ktorom žije, neposkytuje záruku jeho náležitej výchovy. Vo všetkých prípadoch však musí byť splnená podmienka, že uloženie výchovných opatrení podľa zákona o súdnictve vo veciach mládeže by bolo v danom prípade nepostačujúce.

V občiansko-právnom konaní môže byť ochranná výchova uložená taktiež deťom mladším ako 15 rokov (teda trestne nezodpovedným), ktoré spáchali čin inak trestný. Obligatórne ju súd uloží dieťaťu vo veku od 12 do 15 rokov, ktoré spáchalo taký čin, za ktorý trestný zákon v zvláštnej časti dovoľuje uložiť výnimočný trest a fakultatívne dieťaťu mladšiemu ako 15 rokov, ak to odôvodňuje povaha spáchaného činu a ak je to nevyhnutne nutné k zaisteniu jeho riadnej výchovy.

Ochranná výchova sa realizuje vo výchovných ústavoch, výnimočne v detskom domove so školou. Trvá tak dlho, dokiaľ to vyžaduje jej účel, najdlhšie však do dovŕšenia 18 roku veku mladistvého; ak to však vyžaduje záujem mladistvého, môže súd pre mládež ochrannú výchovu predĺžiť do dovŕšenia jeho 19 roku.

6. Intervencia štátneho orgánu do výkonu práv rodičov a detí

6.1 Obecne

Štátne orgány v demokratickej spoločnosti zásadne na seba nevzťahujú výkon rodičovských práv a povinností.⁴⁰

K intervencii do výkonu práv rodičov dochádza vtedy, ak dochádza k nedovoleným zásahom do práv dieťaťa, ak sú práva dieťaťa ohrozené.

Orgánmi kompetentnými poskytovať dieťaťu ochranu sú jednak súdy, jednak správne orgány (najmä orgány sociálno-právnej ochrany detí). Súdna ochrana však stojí na vrchole, je formou najvyššej právnej ochrany dieťaťa .

Do výlučnej právomoci súdov je zákonom zverené rozhodovanie o najzávažnejších otázkach práv a povinností rodičov. Sociálno-právna ochrana zverená správnym orgánom predstavuje pomerne široký okruh činností a plní mnohé úlohy, avšak tieto orgány právomoc rozhodovať o výkone rodičovských práv zásadne nemajú. Kompetencia medzi súdmi a správnymi orgánmi je presne vymedzená v § 42 a § 43 odst. 3 zákona o rodine. Z obsahu oboch týchto ustanovení vyplýva, že súd môže urobiť akékoľvek rozhodnutie týkajúce sa výkonu rodičovských práv a povinností, ako aj práv neplnoletého dieťaťa. Vo výlučnej právomoci súdu je každé „opatrenie“ (§ 42 zákona o rodine), ktorým sa obmedzuje rodičovská zodpovednosť .⁴¹

6.2 Pozastavenie, obmedzenie a zbavenie rodičovskej zodpovednosti

Starostlivosť o deti a ich výchova je predovšetkým právom a povinnosťou rodičov. Listina v článku 32 odst.1 deklaruje, že rodičovstvo a rodina sú pod ochranou zákona, a že zvláštna ochrana detí a mladistvých je zaručená. Následne odst. 4 toho istého článku podmieňuje možnosť obmedziť práva rodičov a odlúčiť neplnoleté deti od ich rodičov proti ich vôli rozhodnutím súdu na základe zákona.

Taktiež zákon č. 94/1963 Zb., o rodine, v znení neskorších predpisov, potvrdzuje

⁴⁰ Radvanová, S. – Zuklinová, M.: Kurs občanského práva – Inštituty rodinného práva. I. vydání, Praha, C. H. Beck, 1999, str. 103

⁴¹ Radvanová, S. – Zuklinová, M. – Kříž, J. – Holcová, I. – Křesťanová, V. – Mikeš, J.: Občanské právo hmotné. Svazek III, 4. Aktualizované a doplněné vydání, Praha, ASPI, a.s., 2007, str. 107

rozhodujúcu úlohu rodičov vo výchove detí a fakt, že opatrenia, ktorými sa obmedzuje rodičovská zodpovednosť, môže urobiť len súd.⁴²

Pozastavenie rodičovskej zodpovednosti (§ 44 odst. 1 zákona o rodine)

Pokiaľ rodičovi bráni vo výkone jeho rodičovskej zodpovednosti závažná prekážka a ak to vyžaduje záujem dieťaťa (kumulatívne), môže súd výkon jeho rodičovskej zodpovednosti pozastaviť. Závažnou prekážkou sa rozumie prekážka objektívneho charakteru (tj. taká, ktorá nespočíva v nedostatočnom výkone rodičovskej zodpovednosti), napr. dlhodobý nepriaznivý zdravotný stav rodiča, dlhodobý pobyt v cudzine.

Rodič má však rodičovskú zodpovednosť aj naďalej, zostáva jej nositeľom, jej výkon sa však koncentruje v osobe druhého rodiča, eventuálne v osobe poručníka (§ 78 zákona o rodine).

Ak pominú dôvody tohto opatrenia možno požiadať súd o zmenu rozhodnutia.

Obmedzenie rodičovskej zodpovednosti (§ 44 odst. 2 zákona o rodine)

Toto rozhodnutie súd vydá, ak rodič nevykonáva riadne svoje povinnosti vyplývajúce z rodičovskej zodpovednosti a zároveň to vyžaduje záujem dieťaťa. Ide opäť o kumulatívne podmienky, pričom správanie rodiča je potrebné posudzovať zo subjektívneho hľadiska (napr. zanedbávanie výchovy).

V rozhodnutí o obmedzení rodičovskej zodpovednosti musí súd vždy presne vymedziť rozsah práv a povinností, na ktoré sa obmedzenie vzťahuje. Rodičovská zodpovednosť sa v tejto časti koncentruje v osobe druhého rodiča. Pokiaľ by dieťa druhého rodiča nemalo, alebo by bol aj druhý rodič obmedzený v rodičovskej zodpovednosti v rovnakej časti, súd ustanoví dieťaťu opatrovníka, ktorý vstúpi presne do tých práv a povinností, v ktorých boli rodičia obmedzení.

Zbavenie rodičovskej zodpovednosti (§ 44 odst. 3 zákona o rodine)

Zbavenie rodičovskej zodpovednosti je jedným z najväznejších a najrazantnejších zásahov do ľudských práv. Po právnej moci takéhoto rozhodnutia nie je rodič naďalej nositeľom

⁴² Rodičovskú zodpovednosť definuje zákon o rodine v § 31 ako súhrn práv a povinností: a) pri starostlivosti o neplnoleté dieťa, zahrňujúcej najmä starostlivosť o jeho zdravie, jeho telesný, citový, rozumový a mravný vývoj, b) pri zastupovaní neplnoletého dieťaťa a c) pri správe jeho majetku. Rodičovská zodpovednosť náleží obom rodičom, a ak jeden z rodičov nežije, nie je známy alebo nemá spôsobilosť k právnym úkonom v plnom rozsahu, náleží rodičovská zodpovednosť druhému rodičovi. To isté platí, ak je jeden z rodičov rodičovskej zodpovednosti zbavený alebo ak mu je jej výkon pozastavený.

rodičovskej zodpovednosti, ktorá sa podľa okolností koncentruje v osobe druhého rodiča alebo poručníka.

Súd zbaví rodiča rodičovskej zodpovednosti v situáciách, keď rodič zneužíva svoju rodičovskú zodpovednosť, alebo jej výkon alebo ju závažným spôsobom zanedbáva. Akékoľvek takéto zlyhanie však musí dosahovať značnú intenzitu, ktorá dieťa v jeho vývoji vážne poškodzuje.

V prípade, že má rodič viac detí, vzťahuje sa rozhodnutie súdu vždy len na rodičovskú zodpovednosť vo vzťahu ku konkrétnemu dieťaťu (nie k ďalším deťom).

Rozhodnutie o zbavení rodičovskej zodpovednosti nezakladá prekážku rei iudicatae. Pokiaľ dôjde k podstatnej zmene pomerov, možno vo veci znovu jednať a eventuálne rozhodnúť o obnovení rodičovskej zodpovednosti.

Zákon o rodine v § 44 odst. 4 ukladá súdu povinnosť posúdiť, či nie sú dané dôvody pre zahájenie konania o zbavení rodičovskej zodpovednosti v prípadoch, keď rodič spáchal úmyselný trestný čin voči svojmu dieťaťu, alebo keď k spáchaniu trestného činu použil svoje dieťa mladšie ako 15 rokov, poprípade sa dopustil trestného činu ako spolupáchateľ, návodca či pomocník trestného činu, ktorý spáchalo jeho dieťa.

V týchto prípadoch, kedy trestný súd právomocne rozhodol o spáchaní trestných činov rodičom dieťaťa alebo dieťaťom (rodič je spolupáchateľom, návodcom alebo pomocníkom), by tento rozsudok mal byť postúpený príslušnému „soudu péče o děti“, ktorý by vo svojej právomoci podľa okolností uvážil, či zahájí konanie o zbavení rodiča jeho rodičovskej zodpovednosti alebo nie. Uvedené skutky či aj právomocné rozhodnutia trestného súdu však ešte samé o sebe stratu rodičovskej zodpovednosti nespôsobujú.⁴³

6.3 Intervencia štátneho orgánu do výkonu rodičovskej zodpovednosti

Existujú určité rozhodnutia súdu (v niektorých prípadoch správneho orgánu), ktoré vo svojom dôsledku obmedzujú rodičov vo výkone rodičovských práv, bez toho, aby dochádzalo k obmedzeniu rodičovskej zodpovednosti v zmysle ustanovenia § 44 odst. 2 zákona o rodine, teda bez toho, aby súd vydal rozhodnutie o obmedzení rodičovskej zodpovednosti. Pre tieto opatrenia možno s ohľadom na túto ich charakteristiku použiť súhrnné označenie „faktické“

⁴³ Radvanová, S. – Zuklinová, M. – Kříž, J. – Holcová, I. – Křesťanová, V. – Mikeš, J.: Občanské právo hmotné. Svazek III, 4. Aktualizované a doplněné vydání, Praha, ASPI, a.s., 2007, str. 115

obmedzenia rodičovskej zodpovednosti.⁴⁴

Tieto faktické obmedzenia majú rôznu intenzitu, od napomenutia, ktoré sa rodičovských práv dotkne minimálne, až po odobranie dieťaťa rozhodnutím o predbežnom opatrení či o ústavnej výchove. Ďalšími opatreniami „fakticky“ obmedzujúcimi práva rodičov sú výchovné opatrenia, zverenie dieťaťa do výchovy inej fyzickej osoby ako rodiča, pestúnska starostlivosť či ochranná výchova.

6.3.1 Výchovné opatrenia

Štátnym orgánom oprávneným rozhodnúť o niektorom z výchovných opatrení podľa § 43 zákona o rodine je nielen súd, ale aj OSPOD, ktorým je v tomto prípade obecný úrad (§ 13 zákona o SPOD).

Výchovné opatrenia sú v zákone o rodine vymedzené taxatívne a konkrétne sú nimi:

- *Napomenutie* vhodným spôsobom neplnoletého, jeho rodičov a osoby, ktoré narušujú jeho riadnu výchovu. Ide o najmiernejšie opatrenie používané vtedy, ak možno predpokladať, že bude účinné. Dôvodom pre uloženie napomenutia môže byť nepodrobenie dieťaťa povinnému očkovaniu, bránenie v styku s druhým rodičom apod.
- Stanovenie *dohľadu* nad neplnoletým a jeho uskutočňovanie v súčinnosti so školou, občianskymi združeniami v mieste bydliska alebo na pracovisku. Význam dohľadu spočíva v pravidelnom sledovaní podmienok, v ktorých dieťa žije. Dôvodom môže byť napr. nedostatočná starostlivosť rodičov, alebo záškoláctvo, páchanie drobných krádeží dieťaťa.
- *Uloženie obmedzení* neplnoletému, ktoré zabránia škodlivým vplyvom na jeho výchovu, najmä návštevám podnikov a zábav pre neplnoletého vzhľadom k jeho osobe nevhodným. Môže ísť o zákaz návštev barov, diskoték, klubov, hostincov.

Ak uložil obecný úrad v správnom konaní niektoré z uvedených výchovných opatrení⁴⁵, nepotrebuje schválenie súdu. Opis rozhodnutia zasiela obecnému úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou, a sleduje, či sú opatrenia, o ktorých rozhodol dodržiavané. Obecný úrad alebo

⁴⁴ Špeciánová, Š.: Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí. Praha, Linde nakladatelství s.r.o., 2005, str. 28

⁴⁵ Keďže kľúčovou úlohou OSPOD je pôsobiť preventívne, nastupuje uloženie výchovných opatrení až vtedy, keď prejednanie nedostatkov podľa § 10 odst. 1 písm. b) až d) zákona o SPOD nemalo žiaduci výsledok.

obecný úrad obce s rozšírenou pôsobnosťou sledujú, či sú dodržiavané výchovné opatrenia učené súdom, ak ich o to súd požiada. Meniť alebo rušiť takéto opatrenia môže orgán, ktorý ich učinil.

Činnosť štátnych orgánov, tj. súdov a OSPOD týkajúca sa výchovných opatrení je založená spravidla na „kompetenčnej pružnosti“. Príslušné orgány sú k rozhodnutiu o týchto výchovných opatreniach rovnako kompetentné. Dôvody, pre ktoré ten ktorý orgán konkrétnu vec prejedná a rozhodne, môžu byť rôzne. Platí, že ten orgán, ktorý bude lepšie informovaný, môže rozhodnúť rýchlejšie. V praxi prejednáva výchovné opatrenie ten zo štátnych orgánov, ktorý prvý konanie zahájil.⁴⁶

6.3.2 Zverenie dieťaťa do výchovy inej fyzickej osoby ako rodiča

Ak je dieťa zverené do výchovy inej fyzickej osoby ako rodiča (§ 45 zákona o rodine), napr. v prípadoch, keď rodičia momentálne nie sú schopní postarať sa o dieťa v dôsledku nepriaznivých životných pomerov alebo vážneho ochorenia (avšak všetko nasvedčuje tomu, že ide o prechodný stav a neskôr budú schopní a ochotní sa znovu ujať starostlivosti o dieťa), časť práv a povinností vyplývajúca z rodičovskej zodpovednosti prechádza na túto fyzickú osobu (napr. výchova dieťaťa, spravovanie jeho záležitosti v bežných veciach, nie však vyživovacia povinnosť, ktorú majú naďalej rodičia). Rozsah týchto práv a povinností je konkrétne vymedzený v rozhodnutí súdu o zverení dieťaťa do výchovy inej fyzickej osoby ako rodiča, a rodičom ostáva zachovaná zvyšná časť rodičovskej zodpovednosti.

Možno teda modelovo uviesť, že ak si predstavíme rodičovskú zodpovednosť ako kruh, je v prípade ustanovenia § 45 výsek, predstavujúci obmedzenie rodičovskej zodpovednosti, tzn. práva a povinnosti tejto fyzickej osoby, presne popísané a konkretizované v rozsudku, zatiaľ čo zvyšná časť zostáva aj naďalej rodičom. Miera zásahu štátu je daná konkrétnymi podmienkami každého jednotlivého prípadu,⁴⁷ vždy však pri rešpektovaní princípu, že zverenie dieťaťa musí byť v jeho záujme.

Pri výbere vhodnej fyzickej osoby sa dáva prednosť príbuznému dieťaťa, ktorý s tým musí súhlasiť a musí poskytovať záruku riadnej výchovy.

O zverení teda rozsudkom rozhoduje súd, a následne obecný úrad obce s rozšírenou pôsobnosťou ako OSPOD sleduje vývoj dieťaťa zvereného do tejto náhradnej výchovy pri

⁴⁶ Radvanová, S. – Zuklinová, M. – Kříž, J. – Holcová, I. – Křesťanová, V. – Mikeš, J.: Občanské právo hmotné. Svazek III, 4. Aktualizované a doplněné vydání, Praha, ASPI, a.s., 2007, str. 110

⁴⁷ Nová, H.: Rodičovská zodpovědnost v českém právu (5.), Právo a rodina č. 11/2008, str. 23

pravidelných návštevách rodiny, v ktorej dieťa žije.

6.3.3 Predbežné opatrenie podľa § 76a OSŘ a ďalšie predbežné opatrenia

Predbežné opatrenie podľa § 76a OSŘ

Ide o zvláštne opatrenie súdu vzťahujúce sa výlučne k ochrane záujmov nepľnoletých detí, ktoré bezprostredne zasahuje do výkonu práv rodičov a umožňuje odňať dieťa z ich starostlivosti a následne ho umiestniť do vhodného prostredia.

O vydaní predbežného opatrenia rozhoduje súd len na návrh príslušného OSPOD (obecného úradu obce s rozšírenou pôsobnosťou), ktorý je tento návrh povinný podať bezodkladne potom, ako sa dozvie, že dieťa sa ocitlo bez akejkoľvek starostlivosti, alebo že sú jeho život alebo priaznivý vývoj vážne ohrozené alebo narušené (napr. opustenie dieťaťa, drogová závislosť rodičov, týranie dieťaťa; v praxi sa vyskytli prípady, kedy dieťa bolo vážne choré, avšak rodičia odmietali, aby dieťa podstúpilo liečbu praktickej medicíny – napr. z náboženských dôvodov odmietali podrobiť dieťa transfúzii krvi).

Predseda senátu predbežným opatrením nariadi, aby dieťa bolo po nevyhnutne potrebnú dobu umiestnené vo vhodnom prostredí, ktoré v uznesení označí.⁴⁸ Súd je povinný o návrhu na predbežné opatrenie rozhodnúť bezodkladne, najneskôr do 24 hodín potom, čo bol podaný.

Uznesenie o nariadení predbežného opatrenia je ihneď vykonateľné. Rozhodnutie sa vykoná tak, že súd v súčinnosti s príslušným OSPOD (obecným úradom obce s rozšírenou pôsobnosťou) nepľnoleté dieťa odovzdá do vhodného prostredia. Ak je dieťa u inej osoby alebo v inom zariadení, bude im za účelom umiestnenia do vhodného prostredia odňaté. Osoba alebo zariadenie, ktoré majú dieťa prevziať a sú označené v uznesení súdu, sú povinné dieťa bezodkladne prevziať.

Uznesenie o nariadení predbežného opatrenia sa doručuje účastníkom až pri jeho výkone (aby nebol zmarený jeho účel).

Predbežné opatrenie (ako opatrenie dočasného charakteru) trvá po dobu 1 mesiaca od jeho vykonateľnosti. Ak bolo pred uplynutím tejto doby zahájené konanie vo veci samej (tj. konanie o výchove a výžive dieťaťa), môže súd predbežné opatrenie opakovane predĺžiť o jeden mesiac tak, aby celková doba jeho trvania nepresiahla 6 mesiacov. Potom možno

⁴⁸ Podľa § 76a OSŘ sa vhodným prostredím rozumie výchovné prostredie u osoby alebo zariadenia (zariadenie pre výkon ústavnej výchovy alebo zariadenie pre deti vyžadujúce okamžitú pomoc) spôsobilého zaistiť nepľnoletému dieťaťu riadnu starostlivosť s ohľadom na jeho fyzický a duševný stav, ako aj rozumovú vyspelosť a umožniť realizáciu prípadných iných opatrení stanovených predbežným opatrením.

dobu trvania výnimočne predĺžiť len vtedy, ak nebolo z vážnych dôvodov a objektívnych príčin možné v tejto dobe skončiť dokazovanie vo veci samej.

Rodičia neplnoletého dieťaťa, OSPOD a opatrovník ustanovený neplnoletému dieťaťu môžu kedykoľvek súdu navrhnúť zrušenie predbežného opatrenia. O takomto návrhu musí súd rozhodnúť bezodkladne, najneskôr do 7 dní.

Novelizácia ustanovenia § 76a OSŘ z roku 2006 rozšírila počet predbežných opatrení o predbežné opatrenie zverením neplnoletého dieťaťa do pestúnskej starostlivosti na prechodnú dobu.

Ďalšie predbežné opatrenia

Niektorým z ďalších predbežných opatrení upravených taktiež v OSŘ môže byť účastníkovi uložené najmä, aby platil výživné v nevyhnutnej miere, aby odovzdal dieťa do starostlivosti druhého z rodičov alebo do starostlivosti toho, koho označí súd, či aby niečo vykonal, niečoho sa zdržal alebo niečo znášal.

Na rozdiel od predbežného opatrenia podľa § 76a je možné nariadiť niektoré z týchto predbežných opatrení ako na návrh, tak aj bez neho. Súd rozhodne bezodkladne, najneskôr do 7 dní.

7. Právna úprava sociálno-právnej ochrany detí na Slovensku

História sociálno-právnej ochrany detí na Slovensku je do roku 1993 zhodná s českou, avšak po rozdelení republiky Slovensko podrobilo celý systém reforme, v dôsledku ktorej došlo k významným zmenám.

Slovenská republika prijala nový zákon č. 36/2005 Zb., o rodine a zákon č. 305/2005 Zb., o sociálno-právnej ochrane detí a sociálnej kuratele. (ďalej len zákon SPODaSK), ktorého absencia pôsobila dlhodobé praktické problémy, pretože úprava sociálno-právnej ochrany, sociálnej prevencie a organizácie náhradnej rodinnej starostlivosti v rámci zákona č. 195/1998 Zb., o sociálnej pomoci, v znení neskorších predpisov sa dlhodobo javila ako nevyhovujúca a nedostačujúca. Chýbala taktiež úprava povinností a postupu príslušných orgánov pri hľadaní náhradného rodinného prostredia pre dieťa, a potom pri sledovaní vývoja dieťaťa v náhradnej rodinnej starostlivosti (popríklad v ústavnej výchove), pri sanácii rodiny a úprava podpory vzťahu medzi rodičmi a deťmi.

Napriek tomu, že tento stav trval pomerne dlho, nový zákon SPODaSK splňuje podmienky kladné na danú oblasť právnej úpravy, a priraduje Slovensko k štátom s modernou právnou úpravou sociálno-právnej ochrany detí.

Okrem sociálno-právnej ochrany detí sa do značnej miery zaoberá aj problematikou sociálnej prevencie, vrátane sociálnej práce s dospelými, posilňuje pozíciu neštátnych akreditovaných subjektov nielen v oblasti poskytovania služieb v prevencii a v sociálno-právnej ochrane, ale aj vo vzťahu k náhradnej rodinnej starostlivosti (kde zahŕňa osvojenie a pestúnsku starostlivosť) odvážne zakladá intenzívnejšiu spoluprácu medzi týmito subjektmi a štátnymi orgánmi.

Významné novum priniesol zákon č. 466/2008 Zb., ktorý novelizoval zákon SPODaSK. Od 1. januára 2009 sa ústavná starostlivosť prioritne vykonáva v profesionálnej rodine, teda v domácom prostredí zamestnanca detského domova, ktorý poskytuje starostlivosť určenému počtu detí (najmenej jednému, najviac trom deťom) s nariadenou ústavnou výchovou v rodinnom dome alebo v byte poskytnutom detským domovom, alebo v rodinnom dome alebo byte, ktorého je zamestnanec vlastníkom, spoluvlastníkom alebo nájomcom. Táto forma ústavnej výchovy má prednosť pred výchovou uskutočňovanou v detskom domove.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že starostlivosť poskytovaná profesionálnymi rodinami sa nachádza na pomedzí ústavnej starostlivosti a profesionálneho pestúnstva a ukazuje jednu z možných ciest transformácie ústavnej výchovy.

Avšak len čas ukáže živosť tejto novely v praxi, pretože okrem pozitíva spočívajúceho v poskytnutí relatívne individuálnej starostlivosti čo najviac pripomínajúcej tú rodinnú, sú tu aj určité úskalia týkajúce sa predovšetkým psychiky dieťaťa a možného vytvorenia silnej citovej väzby k zamestnancovi detského domova (popr. k príslušníkom jeho rodiny) v situácii, keď jeho pomery nie sú ešte doriešené, a v budúcnosti by mohlo dôjsť k rôznym zmenám v oblasti jeho výchovy, ktoré by znamenali spretrhanie týchto citových pút a ďalšie traumatizovanie dieťaťa.

Záver

Prijatím zákona č. 359/1999 Zb., o sociálno-právnej ochrane detí, v znení neskorších predpisov bol učený významný a nesporný krok vpred, keď sociálno-právna ochrana detí bola vyčlenená zo sociálneho zabezpečenia a zakotvená ako samostatný systém ochrany práv detí.

Tento zákon správne reaguje na zvláštnu ochranu detí, ústavne zaručenú Listinou základných práv a slobôd, na medzinárodné zmluvy, ktorými je Česká republika viazaná, na nové javy, ktoré sa v spoločnosti objavili a na zapojenie neštátnych subjektov do výkonu sociálno-právnej ochrany detí, ktorá bola týmto zákonom sústredená do jedného uceleného, svojou povahou verejnoprávneho predpisu. Ale ako to už v živote býva, ani ten najlepší právny predpis nie je dokonalý a až jeho realizácia a aplikácia na skutočne nastané okolnosti preverí jeho kvalitu a životaschopnosť.

Jedným z najvýraznejších a najpálčivejších problémov súčasného systému ochrany práv dieťaťa, ktorý je v prapodstate dôsledkom iných problémov, je Európskym súdom pre ľudské práva kritizovaný, neustále sa zvyšujúci počet detí, ktoré svoje detstvo alebo jeho významnú časť strávia v ústavoch.

Tento stav pramení z niekoľkých vzájomne previazaných príčin, ktoré majú či už politické, spoločensko-historické, systémové a legislatívne alebo metodické pozadie.

Jedným z hlavných nedostatkov je nedostatočné personálne zaistenie OSPOD, keď na jedného sociálneho pracovníka pripadá priemerne 360 klientov ročne. Pri takomto stave je takmer nemožné pracovať s rodinou, ktorá je ohrozená odobraním dieťaťa, individuálne a účinným spôsobom. Pokiaľ má sociálny pracovník pochybnosti o tom, či je rodinné prostredie pre dieťa bezpečné, je pre neho často jedinou voľbou jeho umiestnenie do ústavnej výchovy. Možným riešením tejto situácie by bolo zákonom stanovené obmedzenie počtu klientov na jedného sociálneho pracovníka a stanovenie počtu hodín nutných ku komplexnému posúdeniu rodiny.

Ďalším problémom je nízka miera spolupráce štátu a neštátnych neziskových organizácií, ktoré by boli schopné poskytnúť rodinám a ich deťom podporu a pomoc, najmä v oblasti prevencie, ktorú OSPOD vzhľadom k svojej kapacite zaistiť nemôže. Tieto neštátne subjekty by tak svojou činnosťou mohli ovplyvniť súčasný trend nariaďovania ústavnej výchovy.

V súlade s heslom „ak chceme pomáhať dieťaťu, pomáhajme jeho rodine“ je potrebné venovať pozornosť nielen dieťaťu, ale zamerať sa aj na jeho najbližších príbuzných. V súčasnosti však neexistuje dostatočná ponuka aktivizačných a iných služieb zameraných na rodinu, na ktoré by mohol príslušný štátny orgán odkázať, alebo ktoré by potrebná osoba mohla priamo vyhľadať. Je preto nevyhnutné vybudovať a rozširovať sieť odborných pracovísk pre poskytovanie sociálnych služieb v oblasti sanácie rodiny, či už ambulantných alebo terénnych, a na základe vykonanej sociálnej diagnostiky a vypracovaného individuálneho plánu ponúknuť multidisciplinárnu včasnú pomoc. S tým samozrejme súvisí aj potrebná zmena systému financovania služieb pre ohrozené rodiny. Vynaložené prostriedky by mali primárne smerovať do preventívnych súčastí systému.

Jednou z ďalších možností, ako dosiahnuť zlepšenie v oblasti ochrany detí a ich práv, je inšpirovať sa zahraničnou, v mnohých ohľadoch progresívnou právnou úpravou. Samozrejme nemám na mysli otrocké a nekritické preberanie právnych inštitútov, pretože spôsob života v jednotlivostiach i celku, a to najmä v rodinnom živote a starostlivosti o deti, sa v jednotlivých štátoch, s ohľadom na spoločenský vývoj a kultúrne zvyklosti, od nášho diametrálne odlišuje, a tak by ľahko mohlo dôjsť k situácii, kedy by sa napáchalo viac škody ako úžitku.

A v neposlednom rade považujem za nevyhnutné vyvinúť väčšie úsilie o informovanosť a záujem širokej verejnosti, ktorá by tak svojou zainteresovanosťou mohla významne prispieť novými postrehmi a podnetmi k pokroku celého systému sociálno-právnej ochrany detí a tým k pokroku celej spoločnosti, pretože svet zajtrajška je v rukách detí dneška.

Zoznam použitej literatúry

Odborné publikácie

Dunovský, J. - Dytrych, Z. - Matějček, Z. a kol.: Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. 1. vydání, Praha, Grada Publishing, 1995

Hrušáková, M. - Králíčková, Z.: České rodinné právo. 3. vydání, Brno, Masarykova univerzita, 2006

Jelínek, J. a kolektiv: Trestní právo hmotné. 2. Aktualizované vydání, Linde, 2006

Kolektiv autorů: Náhradní výchova dětí – možnosti a meze (Kolokvium I). Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2008

Matoušek, O.: Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha, SLON, 2003

Novotná, V. - Burdová, E.: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí – komentář. 3. aktualizované a doplněné vydání, Praha, Linde, 2007

Novotná, V. - Burdová, E. - Brabenec, F.: Zákon o sociálně-právní ochraně dětí – komentář. 2. aktualizované a doplněné vydání, Praha, Linde, 2002

Radvanová, S. – Zuklinová, M.: Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. 1. vydání, Praha, C. H. Beck, 1999

Radvanová, S. – Zuklinová, M. – Kříž, J. – Holcová, I. – Křest'ánová, V. – Mikeš, J.: Občanské právo hmotné. Svazek III, 4. Aktualizované a doplněné vydání, Praha, ASPI, 2007

Špeciánová, Š.: Právní manuál pro sociálně-právní ochranu dětí. Praha, Linde, 2005

Viciánová, K.: Týranie, zneužívanie a zanedbávanie detí. Bratislava, JASPIS, 2000

Winterová, A. a kolektiv: Civilní právo procesní. 3 aktualizované a doplněné vydání, Praha, Linde, 2004

Časopisecké články, správy a dokumenty

Černá, I.: K některým aspektům výkonu ústavní výchovy v České republice, Právo a rodina č. 11/2007

Černá, I.: Problematické aspekty při aplikaci předběžného opatření o odnětí dítěte z péče rodičů, Právo a rodina č. 12/2007

Dôvodová správa k zákonu č. 359/1999 Zb., o sociálno-právnej ochrane detí

Dôvodová správa k zákonu č. 134/2006 Zb. ktorým sa mení zákon č.359/1999 Zb., o sociálno-právnej ochrane detí, v znení neskorších predpisov a ďalšie súvisiace predpisy

Hrubá, M.: Základní principy osvojení v mezinárodních dokumentech, Právo a rodina č. 7/2007

Hrubá, M.: Základní principy osvojení v mezinárodních dokumentech (2), Právo a rodina č. 8/2007

Jílek, D.: Stručná geneze mezinárodní ochrany dítěte, Právník č. 4/1990

Lužná, R.: Předběžné opatření, Právo a rodina č. 11/2007

Lužná, R.: Pozastavení a omezení rodičovské zodpovědnosti, Právo a rodina č. 1/2008

Lužná, R.: Zbavení rodičovské zodpovědnosti, Právo a rodina č. 2/2008

Melicharová, D.: Ochrana dítěte, které je svědkem nebo obětí domácího násilí, Zdravotnictví a právo č. 9/2005

Národní zpráva o rodině, MPSV 2004

Nová, H.: Rodičovská zodpovědnost v českém právu (5.), Právo a rodina č. 11/2008

Novotná, V.: Význam úzké spolupráce soudů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí, Právo a rodina č. 3/2005

Novotná, V.: Kdy je možné rodičům odebrat dítě?, Právo a rodina č. 2/2006

Novotná, V.: Jaké změny přináší novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí?, Právo a rodina č. 5/2006

Novotná, V.: Jaké změny přináší novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí? (2), Právo a rodina č. 6/2006

Novotná, V.: Sociální práce s rodinou při poskytování sociálně-právní ochrany dětí, Právo a rodina č. 8/2008

Novotná, V.: Novela občanského soudního řádu a spolupráce soudů a orgánů sociálně-právní ochrany dětí při výkonu rozhodnutí a výchově, Právo a rodina č. 11/2008

Urbaníková, J.: Pěstounská péče na Slovensku a její zprostředkování, Právo a rodina č. 7/2006

Urbaníková, J.: Pěstounská péče na Slovensku a její zprostředkování (2), Právo a rodina č. 8/2006

Westhalpová, L.: Osvojení v mezinárodním kontextu, Právo a rodina č. 4/2006

Westphalová, L.: Možnosti zásahů státu do práv rodičů a dětí – poskytování sociálně-právní ochrany. Právo a rodina č. 7/2007

Westphalová, L.: Možnosti zásahů státu do práv rodičů a dětí – poskytování sociálně-právní ochrany (2). Právo a rodina č. 8/2007

Elektronické zdroje

www.czso.cz

www.fod.cz

www.llp.cz/_files/file/deti_z_ustavu.pdf

www.mpsv.cz

www.nadacetm.cz

www.psp.cz

www.rodina.cz/snrp/nrp_pece.htm

Zoznam skratiek

Komisia	Komisia pre sociálno-právnu ochranu detí
Listina	Listina základných práv a slobôd
OČVTK	Orgány činné v trestnom konaní
OSN	Organizácia spojených národov
OSPOD	Orgány sociálno-právnej ochrany detí
OSŘ	Občiansky súdny poriadok
SPOD	Sociálno-právna ochrana detí
Úrad	Úrad pre medzinárodnoprávnu ochranu detí

Resumé

In my thesis named „Rights of a child within the scope of the social-legal child protection authorities“ I tried to focus on the activity of different entities relating to the social-legal protection of children.

I have chosen this theme because I think this problem is very important and each advanced society should protect and take care of children as they can't take care of themselves.

The thesis provides an initial introduction to the statutory regulations relating to the social-legal protection of children, which are primarily set out in Act No. 359/1999 Sb., on social-legal protection of children.

In the present work I offer a brief overview of the most important child protection institutes, with focusing on the specific activity of the public authorities and the private entities operating in this area.

My thesis is conceptually divided into seven, logically linked chapters in which I am trying to demonstrate the protection of children. In the first chapter there is a brief overview of the historical evolution of the social-legal protection of children, then, in the second chapter I am mentioning the most important law sources relating to the delineated issue. In the third chapter I tried to define the family as a basic social cell and its importance for children. The fourth and the fifth chapter are the most extensive and they analyse term the social-legal protection of children itself, its recipients, the principles, the authorities providing child protection, and they describe the adoption, the foster care and the institutional care. But the primary attention I pay to the activities of the social-legal child protection authorities, primarily in the terms of the current legislation. The sixth chapter deals with the intervention of the state into the family relations and finally the seventh one contains the brief excursion into the Slovak regulation.

In the conclusion of my thesis I tried to outline the possible solutions to the current problems in the area of the protection of children.

Keywords: social-legal protection of children; social-legal child protection authorities;
child; family care; institutional care